

Univerzita Palackého v Olomouci

Právnická fakulta

Tereza DVOŘÁKOVÁ

Oběti sexuálních trestných činů

Diplomová práce

Olomouc 2020

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Oběti sexuálních trestných činů vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V Olomouci dne 24.3.2020

.....

Tereza Dvořáková

PODĚKOVÁNÍ

Tímto bych chtěla velice poděkovat vedoucí mé diplomové práce paní JUDr. Bronislavě Coufalové, PhD. za odborné vedení, cenné rady, připomínky, ochotu a vstřícný přístup, čímž přispěla k vypracování této práce. Dále bych chtěla poděkovat mému partnerovi za velkou podporu po celou dobu mého studia.

Obsah

Seznam použitých zkratk	6
Úvod	7
1 Oběť trestného činu	9
1.1 Typologie obětí	9
1.2 Odlišení oběti od poškozeného	11
1.3 Práva oběti v trestním řízení	12
1.4 Práva poškozeného v trestním řízení	15
1.5 Právo na efektivní trestní řízení (právo na účinné vyšetřování)	17
2 Viktimizace	20
2.1 Dopady trestného činu na oběť	22
2.2 Potřeby oběti a jejich uspokojení	22
3 Specifika obětí sexuálních trestných činů	25
3.1 Oběti znásilnění	26
3.2 Oběti pohlavního zneužití	27
4 Trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti	30
4.1 Obecná charakteristika a výčet jednotlivých trestných činů	30
4.2 Latence sexuálních trestných činů	31
4.3 Statistické údaje	31
5 Procesněprávní postupy při řešení sexuálních trestných činů	35
5.1 Podání vysvětlení a výslech svědků – obětí	35
5.1.1 Přípravné řízení	36
5.1.2 Řízení před soudem	37
5.2 Rekognice	39
5.3 Konfrontace	39
5.4 Odborná vyjádření a znalecké posudky	40
5.5 Lékařské zprávy, lékařské tajemství	41
5.6 Prohlídka těla oběti	41
5.7 Ohledání místa činu	42
6 Restorativní justice a možnosti jejího užití pro oběti sexuálních trestných činů	43
6.1 Definice restorativní justice	43
6.2 Odklony v trestním řádu a jejich restorativní aspekty	44
6.3 Restorativní programy	45

6.3.1	Mediace.....	46
6.3.2	Možnost a vhodnost užití mediace.....	46
6.3.3	Předpoklady uplatnění mediace v případě sexuálního zneužívání dětí	48
6.4	Pozitiva a negativa restorativních programů	48
	Závěr.....	50
	Seznam použitých zdrojů.....	52
	Abstrakt	57
	Abstract	58
	Klíčová slova.....	59
	Key words	59

Seznam použitých zkratk

- **TZ** - zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- **TR** - zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů
- **ZOTČ** - zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů
- **ZPMS** - zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, ve znění pozdějších předpisů
- **ZZS** - zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování, ve znění pozdějších předpisů
- **ZSVM** - zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů
- **LZPS** - Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součástí ústavního pořádku České republiky (Listina základních práv a svobod)
- **EÚLP** - Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících (Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod)
- **ESLP** - Evropský soud pro lidská práva
- **OČTR** - Orgány činné v trestním řízení
- **PMS** - Probační a mediační služba
- **OSPOD** - Orgán sociálně-právní ochrany dětí
- **TČ** – Trestný čin
- **ČR** – Česká republika

Úvod

Specifickou skupinou obětí, a důvodem proč se jí věnovat, jsou právě oběti sexuálních trestných činů. Mnoho obětí jiných trestných činů nalezne spravedlnost samotným trestním řízením a vyhlášením odsuzujícího rozsudku a může jít životem dál. Oběti sexuálních trestných činů dojdou procesní spravedlnosti a možné malé satisfakce v podobě potrestání viníka, nesou si však celoživotní trauma, stigma a šrámy, které nelze výrokem soudu nijak změnit, zažehnat nebo dokonce vymazat. Je to skupina obětí, které je věnováno mnohem méně následné péče a pozornosti, než by bylo potřeba, neboť trestný čin zasáhl do nejchoulostivější oblasti jejich života. Již začátek celého trestního procesu v podobě trestního oznámení, až po řízení před soudem, kde bude viník odsouzen a potrestán, může být pro lidskou bytost dehonestující, degradující a celoživotně frustrující... Proto jsem si pro svou diplomovou práci vybrala téma *Oběti sexuálních trestných činů*, v níž bych se chtěla věnovat nejen postavením oběti v trestním řízení, jejími oprávněními a specifiky obětí sexuálních trestných činů, ale také možnosti užití prvků restorativní justice u tohoto druhu obětí, neboť právě restorativní justice umožňuje zohlednit potřeby a pocity obětí.

Diplomová práce je členěna do 6 kapitol. V první, stěžejní části práce bych se chtěla zaměřit na oběť trestného činu, zejm. na definici oběti, typologii obětí, práva oběti v trestním řízení, odlišnosti od poškozeného, práva poškozeného v trestním řízení vč. práva na účinné vyšetřování. Dále bych chtěla nastínit viktimizaci oběti (dopady trestné činnosti na oběť, potřeby oběti) a specifika obětí sexuálních trestných činů (znásilnění a pohlavní zneužití) včetně obětí dětských.

Dále bych chtěla pro doplnění zmínit a stručně popsat hlavu III. části druhé TZ – *Trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti*, uvést výčet trestných činů spadajících do této hlavy a nastínit důvody latence těchto deliktů. Poté bych chtěla provést určité statistiky a vyhodnotit, jaký procentuální podíl vykazují sexuální trestné činy v rámci celkové kriminality, dále jak se vyvíjela četnost trestných činů znásilnění, pohlavního zneužití a ostatních sexuálních deliktů, v rozmezí let 2010 - 2019 na území České republiky.

V práci bych chtěla také rozebrat procesněprávní postupy při řešení sexuálních deliktů, konkrétně podání vysvětlení a výslech svědka - oběti, konfrontaci, rekognici, odborná vyjádření a znalecké posudky, lékařské zprávy, prohlídku těla oběti a ohledání místa činu, a uvést zda a jak jsou zohledněna specifika obětí sexuálních trestných činů.

Nakonec bych se chtěla věnovat možnostmi užití prvků restorativní justice, pozitivy a negativy restorativních programů, dále zda je vhodné užití mediace pro tyto oběti, předpoklady

pro uplatnění mediace v případech sexuálního zneužívání dětí a okrajově bych se chtěla věnovat restorativním aspektům tzv. odklonů zakotvených v trestním řádu.

Diplomová práce je psána v souladu s právní úpravou platnou a účinnou k 1.3.2020. Problematika obětí sexuálních deliktů není v současné době komplexně upravena. Naopak je roztržena v několika právních předpisech (TR – např. procesněprávní postupy při řešení sexuálních trestných činů, práva poškozeného; ZOTČ – např. definice oběti, práva oběti) a odborných publikacích (např. sekundární viktimizace a její příčiny, psychologické dopady činu na oběť). Proto je cílem mé diplomové práce vytvoření uceleného souboru poznatků o obětech sexuálních trestných činů a zodpovězení následujících výzkumných otázek:

1. Reflektuje aktuální česká právní úprava specifika obětí sexuálních trestných činů a stanoví odlišné postupy pro OČTR při řešení těchto trestných činů?

Hypotéza: Zákon o obětech trestných činů zakotvuje určitá specifická oprávnění tzv. zvlášť zranitelných obětí, mezi něž patří za splnění zákonných podmínek i oběti sexuálních deliktů. Trestní řád zakotvuje postupy řešení trestných činů, a také určité výjimky z těchto postupů, resp. zvláštní ustanovení, která se uplatní ve specifických případech či vůči určitým osobám, mj. i obětem sexuálních trestných činů.

2. Je u obětí sexuálních trestných činů zvýšené riziko sekundární viktimizace? Pokud ano, lze toto riziko nějakými procesními postupy zmírnit?

Hypotéza: Sexuální trestné činy zasahují do nejmohoulostivější oblasti lidského života. Domnívám se, že oběti těchto trestných činů pociťují velkou, zejm. psychickou bolest, často se bojí o činu mluvit nebo ho vůbec ohlásit, a to např. proto, že mají strach ze zrašťování pachatele nebo postupu OČTR. Jsou tímto zvlášť zranitelné, a proto je u nich riziko sekundární viktimizace zvýšeno. Ke snížení tohoto rizika mohou sloužit některá zákonná ustanovení, např. postupy na ochranu oběti před drubotnou újmou zakotvené v ZOTČ nebo předběžná opatření či postupy k utajení totožnosti svědka v TR.

3. Je pro oběti sexuálních trestných činů vhodné užití prvků restorativní justice?

Hypotéza: Dle mého názoru, prvky restorativní justice a její programy, zejm. mediace, mohou být pro oběti sexuálních trestných činů přínosné, neboť zohledňují potřeby a pocity obětí, a může jim pomoci lépe se vyrovnat s traumatem, které si nesou v důsledku trestného činu.

4. Obsahuje aktuální český trestní řád nějaké prvky či aspekty restorativní justice vhodné pro oběti trestných činů?

Hypotéza: Ano, trestní řád obsahuje jisté aspekty restorativní justice, a to v případě tzv. odklonů.

1 Oběť trestného činu

Definici oběti podává ZOTČ. V §2 odst. 2 definuje jednak **oběť přímou (primární)** jako fyzickou osobu, které bylo nebo mělo být trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková nebo nemajetková újma nebo na jejíž úkor se pachatel trestným činem obohatil.

Tento zákon definuje rovněž **oběť nepřímou (sekundární)** v §2 odst. 3: „Byla-li trestným činem způsobena smrt oběti, považují se, utrpěli-li v důsledku smrti oběti újmu, za oběť též její příbuzný v pokolení přímém, sourozenec, osvojenec, osvojitel, manžel nebo registrovaný partner, druh nebo osoba, které oběť ke dni své smrti poskytovala nebo byla povinna poskytovat výživu. Je-li těchto osob více, považuje se za oběť každá z nich.“ Zjednodušeně řečeno, nepřímou obětí jsou některé osoby blízké oběti přímé, které byla trestným činem způsobena smrt. Účelem této úpravy je zejm. „kompenzace utrpení v citových a sociálních vazbách.“¹

ZOTČ také v §2 odst. 4 vymezuje, které **oběti** jsou **zvláště zranitelnými**. Jedná se o oběti, u nichž je vyšší pravděpodobnost vzniku sekundární újmy.² Dle §2 odst. 4 písm. a) je zvláště zranitelnou obětí dítě. Dle tohoto ustanovení bude zvláště zranitelnou obětí oběť pohlavního zneužití, neboť tento trestný čin lze spáchat pouze na dítěti mladším 15 let.³ Mezi zvláště zranitelné oběti patří i oběti sexuálních trestných činů (§2 odst. 4 písm. d)), za podmínky, že je v konkrétním případě zvýšené nebezpečí způsobení druhotné újmy zejm. s ohledem na její věk, pohlaví, rasu, národnost, sexuální orientaci, náboženské vyznání, zdravotní stav, rozumovou vyspělost, schopnost vyjadřovat se, životní situaci, v níž se nachází, nebo s ohledem na vztah k osobě podezřelé ze spáchání trestného činu nebo závislost na ní.

1.1 Typologie obětí

Oběti trestných činů můžeme dělit podle několika možných hledisek a kritérií.

ZOTČ rozděluje oběti na oběť přímou (§2 odst. 2), oběť nepřímou (§2 odst. 3) a oběť zvláště zranitelnou (§2 odst. 4). Jejich definici uvádím v předchozí kapitole.

Známost typologií je dle Fattaha⁴, která oběti dělí dle jejich interakce s pachatelem:

- **Zúčastňující se oběť** – Oběť se k činu a pachateli staví pozitivně, v podstatě spáchání trestného činu umožňuje či usnadňuje, popř. má na něm jiný podíl. S takovou obětí se můžeme setkat zejm. u tzv. situačních konfliktů, které jsou důsledkem neshody či hádky oběti a pachatele, na které mají podíl oba.

¹ STAŇKOVÁ, Lenka, ŠČERBA, Filip, VICHLENDÁ, Milan. Násilná kriminalita. Praha: Leges, 2014. s. 170.

² Tamtéž, s. 173.

³ viz. §187 TZ.

⁴ SCHWIND, Hans-Dieter. Kriminologie. 5. vydání. Heidelberg. 1993. In: STAŇKOVÁ, Lenka, ŠČERBA, Filip, VICHLENDÁ, Milan. Násilná kriminalita..., s. 186-188.

- **Nezúčastňující se oběť** – Oběť na trestném činu žádný podíl nemá nebo se k němu staví negativně. Jde často o oběti činů spáchaných za použití tzv. instrumentálního násilí (jehož prostřednictvím má být dosaženo jiného účelu). Oběti, které jsou pachatelem neznámé, jsou náhodným předmětem útoku.
- **Provokující oběť** – Jak vyplývá z názvu, jedná se o oběť, která svým chováním pachatele ke spáchání činu určitým způsobem vyprovokovala, tedy je iniciátorem konfliktní situace.
- **Latentní oběť** – Jedná se o oběti, jejichž viktimizace není známa, tedy např. neznámé oběti zjištěných trestných činů nebo oběti trestných činů, které zjištěny nebyly. Velkou část latentních obětí tvoří právě oběti sexuálních deliktů.
- **Nepřávná oběť** – Ve skutečnosti vůbec obětí není. Pachatel ani trestný čin neexistuje. Jedná se o oběť falešnou, údajnou či předstírající. Důvody krivých obvinění mohou být různé, zejm. pomsta vůči „pachateli“, snaha zviditelnit se, opatření si alibi, získání určitých materiálních či sociálních výhod.⁵

Další možná typologie je podle Mendelshona⁶, rozlišující oběti na základě viny, resp. roli oběti v procesu viktimizace:

- **Úplně nevinná (náhodná) oběť** – Jde v podstatě o nezúčastněnou oběť, která spáchání činu svým jednáním nijak nezavinila.
- **Oběť s menším podílem viny než pachatel** – Jedná se o oběť, která svým jednáním, lehkovážností, neopatrností či přílišnou důvěřivostí mohla zapříčinit, že si pachatel vybral právě ji.
- **Oběť stejně vinna jako pachatel** – Zde můžeme řadit případy oboustranných konfliktů a hádek, které vyústí např. v napadení jedné strany druhou, kdy není jednoznačné, kdo je jejich původcem.
- **Oběť více vinna než pachatel** – Jedná se o provokující oběť, která se neovládá a vyprovokuje pachatele k útoku. Zde je však podíl viny oběti převažující nad vinou pachatele.
- **Oběť podstatně více vinna než pachatel nebo výlučně vinna** – Jde o situaci, kdy je „pachatel“ téměř či zcela nevinný – např. v případě nutné obrany.
- **Simulující či imaginární oběť** – „Oběť“ zde vůbec obětí není a vše si pouze vymýšlí (např. případy krivého obvinění).

⁵ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Oběti sexuálního násilí. In KOVÁŘ, Petr a kol. Sexuální agrese. Praha: Maxdorf, 2009. s. 61.

⁶ SCHNEIDER, Hans, J. Wissenschaft vom Verbrechensopfer. Tübingen: J. C. H. Mohr, 1975. In: STAŇKOVÁ, Lenka, ŠČERBA, Filip, VICHLENDÁ, Milan. Násilná kriminalita..., s. 188-189.

Jiné třídění obětí přináší Holyst⁷, který oběti dělí dle typu „zavinění“ své viktimizace na oběti, které svou viktimizaci:

- **zavinily** (individuálně/příslušností k některé z rizikových negativně hodnocených skupin)
- **nezavinily** (individuálně/příslušností k některé z pozitivně hodnocených skupin).

1.2 Odlišení oběti od poškozeného

Byť se tyto dva instituty v řadě aspektů překrývají, v mnohém se liší. Oběť definuje ZOTČ v §2 odst. 2 (oběť přímá), v §2 odst. 3 (oběť nepřímá). Poškozeného definuje trestní řád v §43 odst.1 jako osobu, které bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková škoda nebo nemajetková újma, nebo ten, na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil. Za poškozeného se nepovažuje ten, kdo se sice cítí být trestným činem morálně nebo jinak poškozen, avšak vzniklá újma není způsobena zaviněním pachatele nebo její vznik není v příčinné souvislosti s trestným činem.⁸

Pojem poškozeného je pouze procesní – poškozený je subjektem a zároveň stranou trestního řízení, který má procesní práva a povinnosti. Oběť je pojmem viktimologickým, psychologickým a kriminalistickým,⁹ přičemž v trestním řízení může oběť vystupovat jako oznamovatel trestného činu, poškozený či svědek.¹⁰ Oběť má právo na zacházení s ohledem na způsobenou újmu a na nabídnutí, příp. poskytnutí zvláštní péče ze strany státu.¹¹

Obětí může být pouze fyzická osoba, neboť pouze ta je schopna vnímat, cítit újmu a bolest způsobenou trestným činem, nikoli tedy osoba právnická. Poškozeným může být jak osoba fyzická, tak osoba právnická.

Pojem poškozeného je širší také v tom, že poškozeným se může stát i právní nástupce původně poškozené osoby. Naproti tomu postavení oběti je čistě osobní a nepřenositelné. Nicméně oběti (nepřímou) se mohou stát i některé příbuzné osoby oběti přímé, které byla trestným činem způsobena smrt.

Pojem poškozeného je proti oběti užší v tom, že k následku – tedy k ublížení na zdraví, způsobení majetkové či nemajetkové újmy či k bezdůvodnému obohacení (dále jen „újma“) musí skutečně dojít.¹² Naproti tomu u oběti postačí, že újma měla vzniknout.

⁷ HOLYST, Brunon. Rola ofiary w genezie zabójstwa. Państwo i prawo. 1964, č. 11, s. 746-755. In: STAŇKOVÁ, Lenka, ŠČERBA, Filip, VICHLEŇDA, Milan. Násilná kriminalita..., s. 190.

⁸ §43 odst. 2 TR.

⁹ JELÍNEK, Jiří. Trestní právo procesní, 4. vydání. Praha: Leges, 2016. s.257.

¹⁰ ČÍRTKOVÁ, Ludmila, VITOUŠOVÁ, Petra a kol. Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů. Praha: Grada, 2007. s. 154.

¹¹ GRÍVNA, Tomáš. Zákon o obětech trestných činů. In: JELÍNEK, Jiří, GRÍVNA, Tomáš a kol. Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu. Praha: Leges, 2012. s. 25.

¹² JELÍNEK, Jiří. Trestní právo procesní..., s.258.

Dále osoba bude považována za oběť i tehdy, pokud jí újma byla způsobena činem jinak trestným¹³ (např. pro nepřičetnost či nedostatek věku osoby, která újmu způsobila).¹⁴ Oproti tomu poškozeným se stane osoba pouze tehdy, pokud újma byla způsobena trestným činem stíhaným v řízení před soudem.¹⁵

Na postavení oběti také nemá vliv, pokud pachatel nebyl zjištěn nebo odsouzen.¹⁶ Tedy status oběti nemůže být závislý na výsledku trestního řízení. Proto je třeba na osobu, která se cítí být obětí trestného činu, pohlížet jako na oběť, dokud nevyjde najevo opak.¹⁷

Poškozenému se nahrazuje újma vzniklá v příčinné souvislosti s trestným činem. U oběti se předchází také vzniku druhotné újmy, tedy sekundární viktimizaci.¹⁸

1.3 Práva oběti v trestním řízení

Příjetím zákona o obětech trestných činů došlo k zakotvení řady práv, která mohou obětem usnadnit jejich životní situaci v rovině osobní, společenské, ekonomické, psychologické, ale i v dalších oblastech života, které mohou být trestnou činností narušeny.¹⁹ Práva jsou zakotvena v §3 - §37 ZOTČ. V této kapitole uvádím výčet a popis práv, které považuji za nejpodstatnější. Ve zbytku odkazuji na zákon. Za zásadní práva oběti tedy považuji:

- Právo na respektování osobnosti a lidské důstojnosti oběti (zásada zvláštního přístupu k obětem trestných činů)²⁰ (§3 odst. 2)
 - OČTŘ a další zde vyjmenované osoby mají povinnost respektovat osobnost a důstojnost oběti, přistupovat k ní zdvořile, šetrně a podle možností jí vycházet vstříc. Vůči oběti mají postupovat s přihlédnutím k jejímu věku, zdravotnímu stavu včetně psychického stavu, její rozumové vyspělosti a kulturní identitě tak, aby nedocházelo k prohlubování újmy způsobené oběti trestným činem nebo k druhotné újmě.
- Zákaz diskriminace (§3 odst. 3)
- Právo na informace o svých právech a právo na jejich plné uplatnění (§3 odst. 4)
- Právo na poskytnutí odborné pomoci (§4)

¹³ §2 odst. 1 ZOTČ.

¹⁴ JELÍNEK, Jiří. Trestní právo procesní..., s.258.

¹⁵ Tamtéž, s.264.

¹⁶ §3 odst. 1 ZOTČ.

¹⁷ GRÍVNA, Tomáš. Zákon o obětech trestných činů. In: JELÍNEK, Jiří, GRÍVNA, Tomáš a kol. Poškozený a oběť trestného činu..., s. 27.

¹⁸ Tamtéž, s. 26.

¹⁹ STAŇKOVÁ, Lenka, ŠČERBA, Filip, VICHLENDÁ, Milan. Násilná kriminalita..., s. 190.

²⁰ JELÍNEK, Jiří a kol. Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou. 2. doplněné a rozšířené vydání. Praha: Leges, 2014. s. 43.

- Pomoc zahrnuje psychologické poradenství, sociální poradenství, právní pomoc, poskytování právních informací nebo restorativní programy, a to před zahájením trestního řízení, v jeho průběhu i po jeho skončení, do doby, dokud to vyžaduje její účel.
- Právo na právní pomoc a poskytování právních informací (§6)
 - Je poskytována na žádost oběti, a to bezplatně, za podmínek a v rozsahu stanovených jiným právním předpisem. Tímto je především TŘ (např. §51a upravující bezplatnou právní pomoc zmocněnce).²¹ Právní pomoc za úplatu mohou poskytovat pouze advokáti. Právní informace mohou obětem poskytovat Subjekty akreditované pro poskytování právních informací a PMS.
- Právo na informace (§7-§13)
 - Oběť má právo na poskytnutí dosti širokého okruhu informací, jak od OČTŘ, tak od dalších subjektů.²²
- Právo na ochranu před hrozícím nebezpečím (§14)
 - Toto právo zahrnuje několik způsobů ochrany. Jde např. o provedení úkonu či jiného opatření policisty, celníky, příslušníky vězeňské služby, vojenskými policisty a strážníky obecní policie k zajištění bezpečí oběti v případě jejího ohrožení; poskytnutí krátkodobé ochrany oběti Policií ČR; vykázaní osoby ze společného obydlí Policií ČR, vydání předběžného opatření (v občanském soudním řízení či v trestním řízení); zvláštní ochrana svědka, utajení totožnosti a podoby oběti v postavení svědka. To vše za podmínek stanovených jinými právními předpisy.²³
- Právo na ochranu soukromí (§15-§16)
- Právo na ochranu před druhotnou újmou (§17-§22)
 - Právo na zabránění kontaktu s osobou, kterou oběť označila za pachatele, s osobou podezřelou nebo s osobou, proti níž se trestní řízení vede (§17 odst. 1) - Toto právo může být zajištěno např. videokonferenčním hovorem (§111a TŘ), výsledkem oběti bez přítomnosti obviněného (§209 TŘ), oddělenými čekárnami pro oběti apod.²⁴
 - Právo, aby otázky při podání vysvětlení či výslechu směřující do intimní oblasti vyslychané oběti byly kladeny jen tehdy, pokud je to nezbytné pro objasnění skutečností důležitých

²¹ JELÍNEK, Jirí a kol. Zákon o obětech trestných činů..., s. 53.

²² VICHEREK, Roman. Oběti trestných činů a jejich práva [online]. epravo.cz, 26.11.2013 [cit. 25. září 2019]. Dostupné na <<https://www.epravo.cz/top/clanky/obeti-trestnych-cinu-a-jejich-prava-92945.html>>.

²³ zák. č. 273/2008 Sb., o Policii ČR; zák. č. 17/2012 Sb., o Celní správě České republiky; zák. č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční stráží České republiky; zák. č. 300/2013 Sb., o Vojenské policii; zák. č. 553/1991 Sb., o obecní policii; zák. č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád; zák. č. 137/2001 Sb., o zvláštní ochraně svědka a dalších osob v souvislosti s trestním řízením.

²⁴ JELÍNEK, Jirí a kol. Zákon o obětech trestných činů..., s. 107.

pro trestní řízení, přičemž musí být kladeny zvláště šetrně, ohleduplně, aby nebylo třeba výslech opakovat (§18 odst. 1)

- Právo podat námitky proti zaměření otázky při podání vysvětlení či výslechu (§18 odst. 2)
- Právo oběti žádat, aby byla v přípravném řízení vyslechnuta osobou stejného či opačného pohlaví (§19 odst. 1)
- Právo na doprovod důvěrníkem k úkonům trestního řízení a k podání vysvětlení (§21)
- Právo v kterémkoliv stadiu trestního řízení učinit prohlášení o dopadu trestného činu na život oběti (§22) – tzv. *victim impact statement* – toto právo je rovněž zakotveno v §212a TŘ. Účelem je primárně pomoc oběti vyrovnat se s následky trestného činu. Může také vést pachatele k tomu, aby si uvědomil, co svým jednáním způsobil. Může být nápomocno rovněž OČTŘ při posuzování závažnosti trestného činu a určování polehčujících či přitěžujících okolností.²⁵
- Právo na peněžitou pomoc (§23 an.) – Dříve bylo toto právo upraveno zákonem č. 209/1997, o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti a o změně některých zákonů.²⁶ S účinností od 1.8.2013 je zakotveno v ZOTČ, který rozšířil okruh osob, které mají právo na peněžitou pomoc, a okruh oprávněných žadatelů, zvýšil také paušální částky²⁷. Právo na peněžitou pomoc mají mj. i oběti sexuálních trestných činů.²⁸ Účelem peněžité pomoci je překlenutí zhoršené sociální situace způsobené oběti trestným činem a pro oběti sexuálních deliktů také úhrada nákladů spojených s poskytnutím odborné psychoterapie a fyzioterapie či jiné odborné služby zaměřené na nápravu vzniklé nemajetkové újmy, a to do výše 50 000 Kč.²⁹

ZOTČ dále zakotvuje **práva, která náleží pouze obětem zvláště zranitelným**, mezi které spadají (za splnění zákonných podmínek) i oběti sexuálních trestných činů. Účelem těchto práv je zejm. zabránit nebo alespoň zmírnit riziko sekundární viktimizace. Těmito právy jsou např.:

- Právo na bezplatnou odbornou pomoc (§5)
- Právo na zabránění kontaktu s osobou, kterou oběť označila za pachatele, s osobou podezřelou, nebo s osobou, proti níž se trestní řízení vede, přičemž žádosti je nutné vyhovět, nevyklučuje-li to povaha prováděného úkonu (§17 odst. 2)
- Právo oběti žádat, aby byla v přípravném řízení vyslechnuta osobou stejného či opačného pohlaví; žádosti je nutné vyhovět, nebrání-li tomu důležité důvody (§19 odst. 1)

²⁵ JELÍNEK, Jirí a kol. Zákon o obětech trestných činů..., s. 119.

²⁶ Tamtéž, s. 122.

²⁷ VICHÉREK, Roman. Oběti trestných činů a jejich práva [online]. epravo.cz, 26.11.2013 [cit. 25. září 2019]. Dostupné na <<https://www.epravo.cz/top/clanky/obeti-trestnych-cinu-a-jejich-prava-92945.html>>.

²⁸ §24 odst. 1 písm. d) ZOTČ.

²⁹ §25 odst. 1 ve spojení s §28 odst. 1 písm. d) ZOTČ.

- Práva při podávání vysvětlení nebo při výslechu (§20)
 - Právo být vyslechnut zvláště citlivě a s ohledem na konkrétní okolnosti, které oběť činí zvláště zranitelnou (§20 odst. 1)
 - Právo na výslech v přípravném řízení osobou k tomu vyškolenou v prostorách pro tento účel upravených či přizpůsobených (§20 odst. 2)
 - Právo na provedení výslechu tak, aby nemusel být později opakován (§20 odst. 3)
 - Právo na přijetí opatření k zabránění bezprostředního vizuálního kontaktu s osobou podezřelou ze spáchání trestného činu nebo s osobou, proti níž se trestní řízení vede, nebrání-li tomu důležité důvody (§20 odst. 4).

1.4 Práva poškozeného v trestním řízení

Poškozený, jakožto procesní strana, disponuje v trestním řízení celou řadou práv, kterých se také může dle §43 odst. 5 TŘ výslovně vzdát. Jednou ze základních zásad trestního řízení je zásada zajištění práv poškozeného dle §2 odst. 15 TŘ, dle které „OČTŘ jsou povinny v každém období řízení umožnit poškozenému plné uplatnění jeho práv, o kterých je třeba ho podle zákona vhodným způsobem a srozumitelně poučit, aby mohl dosáhnout uspokojení svých nároků; řízení musí vést s potřebnou ohleduplností k poškozenému a při šetření jeho osobnosti.“ Tato zásada bylo do TŘ vložena novelou provedenou ZOTČ, který v §3 odst. 2 upravuje právo na respektování osobnosti a lidské důstojnosti oběti, neboť oběť je v trestním řízení mnohdy poškozeným. Tato zásada se promítá zejm. v procesních právech poškozeného (§43 TŘ).³⁰

Dle §43 odst. 1 TŘ má poškozený právo činit návrhy na doplnění dokazování, nahlížet do spisu, zúčastnit se sjednávání dohody o vině a trestu, zúčastnit se hlavního líčení a veřejného zasedání konaného o odvolání nebo o schválení dohody o vině a trestu a před skončením řízení má právo se k věci vyjádřit. Je oprávněn podat stížnost proti usnesení státního zástupce o zastavení trestního stíhání (§172 odst. 3 TŘ) a proti usnesení státního zástupce o postoupení věci jinému orgánu (§171 odst. 2 TŘ). O přerušení trestního stíhání musí být vyrozuměn (§173 odst. 3 TŘ). Má právo na informace o nebezpečném obžalovaném či odsouzeném (§103a TŘ).

Poškozený má právo navrhnout, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost nahradit škodu či nemajetkovou újmu v penězích nebo vydat bezdůvodné obohacení. Tento návrh ovšem musí učinit nejpozději u hlavního líčení před zahájením dokazování.³¹ Poškozený, který včas uplatnil nárok na náhradu škody, je také osobou oprávněnou podat proti

³⁰ JELÍNEK, Jiří. Trestní právo procesní..., s.176-177.

³¹ §43 odst. 3 TŘ.

rozsudku odvolání - pro nesprávnost výroku o náhradě škody, nemajetkové újmy v penězích nebo vydání bezdůvodného obohacení, a to i v neprospěch obžalovaného.³²

Dle §50 TŘ se poškozený může nechat zastoupit zmocněncem. Ten je dle §51 odst. 1 TŘ oprávněn za poškozeného činit návrhy a podávat za něj žádosti a opravné prostředky a může se zúčastnit všech úkonů, kterých se může zúčastnit poškozený. §51 odst. 2 TŘ zakotvuje oprávnění zmocněnce již od zahájení trestního stíhání být přítomen při vyšetřovacích úkonech, kterými mají být objasněny skutečnosti důležité pro uplatnění práv poškozeného, a jejichž výsledek může být použit jako důkaz v řízení před soudem,³³ přičemž může obviněnému i jiným vyslychaným osobám klást otázky. Dle §51a odst. 2 TŘ poškozený, který je mladší 18 let nebo zvláště zranitelnou obětí dle ZOTČ (tou může být mj. oběť sexuálních deliktů), má nárok na právní pomoc poskytovanou zmocněncem bezplatně.³⁴

K ochraně oprávněných zájmů poškozeného (zejm. života, zdraví, svobody a lidské důstojnosti) mohou být za podmínek v §88b TŘ vůči obviněnému uložena předběžná opatření. Příkladem může být zákaz styku s poškozeným, resp. obětí sexuálního deliktu³⁵ – aby nemohla být obviněným zavražďována či ovlivňována a nedocházelo k sekundární viktimizaci.

§163 TŘ zakotvuje právo poškozeného dát, resp. nedat souhlas s trestním stíháním taxativně vyjmenovaných trestných činů. Ze sexuálních deliktů je zde uvedeno znásilnění (§185 odst. 1, 2 TZ) a sexuální nátlak (§186 TZ). Trestní stíhání pro trestný čin sexuální nátlak proti tomu, kdo je ve vztahu k poškozenému osobou, vůči níž by měl poškozený jako svědek právo odeprít výpověď,³⁶ a trestní stíhání pro trestný čin znásilnění proti tomu, kdo je nebo v době spáchání činu byl ve vztahu k poškozenému manželem, partnerem nebo druhem, lze zahájit a v již zahájeném trestním stíhání pokračovat pouze se souhlasem poškozeného.³⁷ „Zájem státu na trestněprávní ochranu práv, zájmů a hodnot se zásadou oficiality zde ustupují specifickému právu jednotlivce, který rozhoduje, zda předmětný čin bude stíhán a zda bude pachatel případně následně i potrestán. Tato právní úprava vychází z přesvědčení, že před stíháním a sankcionováním trestných činů má přednost ochrana soukromého života pachatele a poškozené osoby, typicky oběti. Případné trestní stíhání a uložený trest by totiž mohlo mít zásadní negativní dopad do soukromé sféry a vztahu těchto osob.“³⁸ §163a TŘ pak definuje situace, kdy souhlas poškozeného není třeba.

³² §246 odst. 1 písm. d), §247 odst. 1 TŘ.

³³ To nelze, pokud přítomností zmocněnce mohl být zmařen účel trestního řízení nebo nelze-li provedení úkonu odložit a vyzrozumění o něm zajistit (§51 odst. 2 TŘ).

³⁴ I bez splnění podmínek v §51a odst. 1 TŘ. Toto ustanovení se nevztahuje na trestný čin zanedbání povinné výživy (§196 TZ).

³⁵ §88c písm. a), §88d TŘ.

³⁶ viz. §100 TŘ.

³⁷ §163 odst. 1 TŘ.

³⁸ Trestní stíhání se souhlasem poškozené osoby blízké [online]. epravo.cz, 11.10.2017 [cit. 23. března 2020]. Dostupné na <<https://www.epravo.cz/top/clanky/trestni-stihani-se-souhlasem-poskozene-osoby-blizke-106466.html>>.

Domnívám se, že ve vztahu k sexuálním deliktům tato právní úprava není příliš vhodná – např. u vztahového znásilnění vykonaného rodinným příslušníkem může být oběť s trestným činem z počátku smířena a je možné, že bude jednání pachatele omlouvat – jde ale pouze o bezprostřední reakci na trestný čin.³⁹ Pokud by oběť v tuto chvíli odepřela souhlas s trestním stíháním, a posléze by svůj názor změnila, souhlas by již nemohla udělit,⁴⁰ a pachatel by unikl potrestání.

OČTŘ mají povinnost poučit poškozeného o jeho právech a poskytnout mu plnou možnost k jejich uplatnění. Pokud má poškozený současně postavení oběti dle ZOTČ, jsou OČTŘ povinny poučit jej také o právech podle tohoto zákona a poskytnout mu plnou možnost k jejich uplatnění.⁴¹

Výčet těchto práv netvoří ucelený soubor a nejsou zde uvedeny vyčerpávajícím způsobem. Mnoho dalších nalezneme jak v trestním řádu, ale i v jiných právních předpisech (např. ZSVM - §45, §54 odst. 1, §68, §70).⁴²

1.5 Právo na efektivní trestní řízení (právo na účinné vyšetřování)

Právo poškozeného, resp. oběti na účinné vyšetřování, které vyplynulo z judikatury ESLP, a poté postupně z judikatury Ústavního soudu, představuje povinnost státu vést efektivní trestní řízení, resp. účinné vyšetřování zásahů do práv zaručených EÚLP. Účelem je zejm. nalezení pachatelů odpovědných za porušení těchto práv a přivedení pachatelů ke spravedlnosti a potrestání.⁴³ „Je povinností prostředků, nikoli výsledku ... Povinnost státních orgánů vyšetřovat a stíhat však nemůže být absolutní. Povinností spočívající na státu je spíše zajistit, že proběhne řádné a adekvátní trestní vyšetřování a že příslušné státní orgány budou jednat kompetentně a efektivně, aby jejich konání bylo způsobilé vyústit v potrestání odpovědné osoby.“⁴⁴

„Účinné vyšetřování prováděné OČTŘ, vč. fáze před zahájením trestního stíhání, musí splňovat kumulativně následující požadavky, vyplývající z judikatury ESLP: šetření musí být a) nezávislé a nestranné, b) důkladné a dostatečné, c) rychlé a d) podrobené kontrole veřejností.“⁴⁵

Před přiznáním tohoto oprávnění se totiž poškozený, pokud neuspěl s trestním oznámením, tedy pokud nebylo zahájeno trestní stíhání, nemohl domáhat ochrany svého práva u soudu, a tedy ani u soudu Ústavního. Ten dlouhá léta vycházel z názoru, že poškozený nedisponuje ústavně zaručeným právem na zahájení trestního stíhání vůči konkrétní osobě. Ústavní soud tento názor

³⁹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Oběti znásilnění. Kriminallistika, 2002, roč. 35, č. 3, s. 200.

⁴⁰ §163 odst. 2 TR: „... Výslovně odepřený souhlas však nelze znovu udělit.“

⁴¹ §46 TR.

⁴² JELÍNEK, Jiří a kol. Zákon o obětech trestných činů..., s. 83.

⁴³ ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina, KRATOCHVÍL, Jan. Státní zastupitelství, institut dohledu a právo na účinné vyšetřování. Státní zastupitelství, 2015, roč. 13, č. 6, s. 7.

⁴⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 12. 8. 2014, sp. zn. I. ÚS 3196/12.

⁴⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 2. 3. 2015, sp. zn. I. ÚS 1565/14.

postupně změnil pod vlivem judikatury ESLP,⁴⁶ kdy ve svém nálezu konstatoval, že „poškozený má ústavně zaručené právo na efektivní trestní řízení a na obranu svých práv a svobod. K ochraně tohoto práva pak může (po formálním a materiálním vyčerpání ostatních prostředků, pokud je zákon poškozeným poskytuje) využít ústavní stížnosti směřující proti rozhodnutím, kterými se trestní proces končí, jako jsou rozhodnutí o odložení věci, zastavení trestního stíhání či zproštění obžaloby.“⁴⁷

ESLP právo na účinné vyšetřování přiznal ve svých rozhodnutích i obětem sexuálních deliktů, zejm. obětem znásilnění a pohlavního zneužívání, přičemž porušení tohoto práva může představovat porušení čl. 3 EÚLP.⁴⁸ V rozsudku *M. C. proti Bulharsku*⁴⁹ ESLP stanoví existenci pozitivní povinnosti státu trestat znásilnění a vyšetřovat takové případy. „Státy mají pozitivní povinnost obsaženou v čl. 3 a 8 EÚLP přijmout ustanovení trestního práva, která účinně trestají znásilnění a pohlavní zneužívání, a účinným vyšetřováním a stíháním je v praxi uplatňovat... Musí tak účinně stíhat a trestat jakýkoliv nedobrovolný pohlavní styk, a to i v případech, kdy oběť nevynechala žádné fyzické úsilí k jeho odvrácení... Jakýkoli rigidní přístup ke stíhání sexuálních trestných činů, jako je vyžadování důkazu o fyzickém odporu za všech okolností, znamená riziko nepotrestání určitých typů znásilnění, a tudíž ohrožení řádné ochrany sexuální autonomie jednotlivce. V souladu se současnými trendy v této oblasti musí být pozitivní povinnost států podle čl. 3 a 8 EÚLP nahlížena tak, že se vyžaduje trestání a účinné stíhání nesouhlasných pohlavních styků včetně těch, ve kterých chybí prvek fyzického odporu oběti.“

V rozsudku *I. C. proti Rumunsku*⁵⁰ ESLP rovněž konstatoval porušení čl. 3 EÚLP, neboť situace, při níž měla být stěžovatelka znásilněna, nebyla účinně vyšetřena, jelikož nebyl brán ohled na její nízký věk a lehké mentální postižení. Odkazujíc na rozhodnutí *B. proti Rumunsku* zopakoval: „Zvláštní důraz je v této souvislosti kladen na požadavek účinné ochrany zranitelných osob, jako jsou osoby zdravotně postižené, a to vzhledem k jejich snížené schopnosti či ochotě bránit se trestné činnosti.“⁵¹ ESLP pak také odkázal na rozsudek *I. G. proti Moldavsku*⁵², dle něž z čl. 3 EÚLP vyplývá státu povinnost zajistit všem osobám v jeho jurisdikci, aby nebyly podrobeny špatnému zacházení, a to ani ze strany soukromých osob. Dále pak konstatoval, že v těchto případech (zejm. pokud existují dvě protichůdné verze výpovědí) je nutné řádně posuzovat kontext a přihlídnout ke všem okolnostem, které mohou vést k objasnění důvěryhodnosti tvrzení

⁴⁶ ŠČERBA, Filip. Právo na účinné vyšetřování ve světle judikatury Ústavního soudu. *Trestněprávní revue*, 2016, č. 7-8, s. 157.

⁴⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 12. 8. 2014, sp. zn. I. ÚS 3196/12.

⁴⁸ „Nikdo nesmí být mučen nebo podrobován nelidskému či ponižujícímu zacházení anebo trestu.“

⁴⁹ Rozsudek ESLP ze dne 4.12.2013 ve věci 39272/98 - M. C. proti Bulharsku.

⁵⁰ Rozsudek ESLP ze dne 24. 5. 2016 ve věci 36934/08 - I. C. proti Rumunsku.

⁵¹ Rozsudek ESLP ze dne 10. 1. 2012, ve věci 42390/07 - B. proti Rumunsku.

⁵² Rozsudek ESLP ze dne 15. 5. 2012, ve věci 53519/07 - I. G. proti Moldavsku.

dotčených osob, např. výsledkem účastníků řízení, přátel, sousedů, učitelů či vyžádáním psychologického posudku. Dále by měly OČTŘ zkoumat, zda oběť neměla důvod si obvinění vymyslet. ESLP pak zdůraznil, že z dokumentů Rady Evropy a OSN vyplývá, že postižené osoby jsou častějšími oběťmi násilí či zneužívání.

V rozsudku *Y. proti Slovinsku*⁵³ ESLP rovněž konstatoval porušení povinnosti provést účinné vyšetřování pohlavního zneužití stěžovatelky z důvodu délky trestního řízení. Dle ESLP se v řízení objevovala častá období naprosté nečinnosti OČTŘ. Od podání trestního oznámení do rozhodnutí soudu prvního stupně uplynulo 7 let. Tudíž vnitrostátní orgány nedodržely povinnost rychlosti řízení plynoucí z čl. 3 EÚLP. Dále ESLP konstatoval porušení čl. 8 EÚLP z důvodu způsobu vedení a opakování výslechů oběti a zvyšování její traumatizace.

⁵³ Rozsudek ESLP ze dne 28. 5. 2015, ve věci č. 41107/10 – *Y. proti Slovinsku*.

2 Viktimizace

Viktimizací rozumíme proces, v jehož průběhu se potenciální oběť stává obětí skutečnou,⁵⁴ zatímco „u potenciální oběti je dána určitá míra viktimnosti, tedy stupně pravděpodobného rizika, že se jednatel nebo určitá sociální skupina stane obětí trestného činu.“⁵⁵ Viktimizaci rozlišujeme primární, sekundární a terciální.

Primární viktimizace je proces, při kterém dochází ke vzniku primární újmy, tedy újmy způsobené pachatelem v bezprostřední souvislosti s trestným činem. Pokud se člověk stane obětí trestného činu, k primární viktimizaci dojde vždy. Vzniklá újma může být trojího druhu: fyzická, finanční nebo emocionální,⁵⁶ přičemž pro sexuální trestnou činnost je typická především újma emocionální a fyzická.

Sekundární viktimizace znamená proces, při kterém vzniká sekundární újma a dochází k druhotnému zraňování oběti. Objevují se tzv. sekundární rány výlučně psychologické povahy charakterizované pocity nespravedlnosti, nedůstojnosti a izolace.⁵⁷ Sekundární (druhotnou) újmu definuje ZOTČ v §2 odst. 5 jako „újmu, která nebyla oběti způsobena trestným činem, ale vznikla v důsledku přístupu Policie České republiky, OČTŘ a dalších orgánů veřejné moci, poskytovatelů zdravotních služeb, subjektů zapsaných v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů, znalců, tlumočnicků, obhájců a sdělovacích prostředků k ní.“

Zdrojem sekundární viktimizace může být tedy samotný pachatel (zastrašování či vydírání oběti, aby trestný čin neoznámila), sociální prostředí oběti či postup OČTŘ (např. nešetrné jednání ze strany policejního orgánu) a postup znalců.⁵⁸ „Oběť si pak připadá pouze jako „nosič důkazu“, nikoliv jako živý člověk v těžké životní situaci.“⁵⁹ Právě oběti sexuálních deliktů patří mezi ty, které jsou nejvíce ohroženy sekundární viktimizací.⁶⁰ Proto je třeba s nimi zacházet obzvláště šetrně a citlivě, je nutné jim poskytnout pomoc a brát ohled na jejich potřeby.

K zabránění či alespoň zmírnění sekundární viktimizace přispívají některá ustanovení TŘ a ZOTČ. Jde např. o předběžná opatření (§88b-88o TŘ), jejichž smyslem je zejm. zabránit opětovnému kontaktu oběti a pachatele.⁶¹ ZOTČ věnuje celý jeden díl právu na ochranu před druhotnou újmu (§17-22), dále upravuje např. postup a chování OČTŘ vůči oběti (§3 odst. 2).

⁵⁴ GŘIVNA, Tomáš, SCHEINOST, Miroslav, ZOUBKOVÁ, Ivana a kol. Kriminologie. 4. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. s. 116.

⁵⁵ VÁLKOVÁ, Helena, KUČHTA, Josef, a kol. Základy kriminologie a trestní politiky, 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 173.

⁵⁶ ČÍRTKOVÁ, Ludmila, VITOUŠOVÁ, Petra a kol. Pomoc obětem..., s. 12.

⁵⁷ Tamtéž, s. 20.

⁵⁸ STAŇKOVÁ, Lenka, ŠČERBA, Filip, VICHLENDÁ, Milan. Násilná kriminalita..., s. 182.

⁵⁹ KVĚTENSKÁ, Daniela. Pomoc obětem mravnostních a násilných trestných činů v praxi. In: JELÍNEK, Jiří, GŘIVNA, Tomáš a kol. Poškozený a oběť trestného činu..., s. 133.

⁶⁰ Tamtéž.

⁶¹ STAŇKOVÁ, Lenka, ŠČERBA, Filip, VICHLENDÁ, Milan. Násilná kriminalita..., s. 185.

Terciální viktimizace nastává tehdy, když se oběť trestného činu stále s traumatem nemůže vyrovnat, přestože již došlo k nápravě, uzdravení a odškodnění.⁶²

Viktimizace však nemusí vždy nutně pocházet pouze od pachatele, neboť riziko viktimizace mohou zvýšit i samotné oběti svým neopatrným, lehkomyšlným či provokujícím chováním.⁶³ Dle Ústavního soudu je třeba rovněž zkoumat „tzv. viktimologické spoluzavinění oběti, což je kategorie relevantní nejen pro kriminologii, nýbrž i pro právní kvalifikaci skutku.“⁶⁴ I samotná oběť totiž může mít podíl na tom, zda se stane obětí, a tedy zda bude viktimizována. Je tedy nutné zkoumat tzv. behaviorální viktimogenní faktory, které mohou viktimizaci podnítit či potlačit.⁶⁵ Průběh a důsledky trestného činu může ovlivnit jak aktivní provokace oběti, tak i její chování v průběhu útoku. Oběť může zvolit různé způsoby záchrany či obrany.⁶⁶ Nelze ovšem dát jednoznačné vodítko, jaký způsob je nejlepší a nejučinnější. To bude záležet na mnoha okolnostech – např. na povaze a způsobu útoku, místě a čase provedení činu, osobnosti a typu pachatele a oběti. Oběť se může pachateli aktivně bránit, pokusit se utéci, volat o pomoc, nebo naopak může být pasivní a nebránit se.⁶⁷

V procesu viktimizace, a to zejm. u násilných, a tedy i některých sexuálně motivovaných trestných činů, má významný podíl také vztah mezi obětí a pachatelem. Znalost oběti může pachateli spáchání činu usnadnit, např. díky znalosti jejích zvyků, denního režimu či má její důvěru. Naopak ale může zvýšit riziko, že pachatel bude odhalen.⁶⁸

K tomu, aby pravděpodobnost viktimizace byla co nejnižší, je třeba včasná intervence a pomoc poskytovaná obětem trestných činů. Ta může být jednak odborná (psychologové, lékaři, policisté či další členové záchranných složek), jednak laická (rodinní příslušníci, okolí oběti).⁶⁹ Fakt, že se určitá osoba stala obětí trestného činu, nelze ignorovat. Oběť by se měla s tímto traumatem aktivně vypořádat, nikoliv pouze zapomenout a dělat, že se nic nestalo. V tomto by jí rodina a blízké okolí měli poskytnout maximální podporu. Z hlediska laické pomoci je pro oběti podstatné zpracování pocitů viny, normalizace následků viktimizace, obnova pocitu bezpečí a schopnosti důvěřovat, podpora vyjadřování emocí, obnova víry ve vlastní schopnosti a podpora při řešení hlavních problémů oběti.⁷⁰

⁶² DIANIŠKA, Gustáv a kol. Kriminologie. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. s. 122.

⁶³ STAŇKOVÁ, Lenka, ŠČERBA, Filip, VICHLENDÁ, Milan. Násilná kriminalita..., s. 184.

⁶⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 18. 9. 2019, sp. zn. III. ÚS 3395/2010.

⁶⁵ STAŇKOVÁ, Lenka, ŠČERBA, Filip, VICHLENDÁ, Milan. Násilná kriminalita..., s. 183.

⁶⁶ Tamtéž, s. 185.

⁶⁷ Tamtéž.

⁶⁸ Tamtéž, s. 186.

⁶⁹ KVĚTENSKÁ, Daniela. Pomoc obětem mravnostních a násilných trestných činů v praxi. In: JELÍNEK, Jiří, GRIVNA, Tomáš a kol. Poškozený a oběť trestného činu..., s. 134.

⁷⁰ ČÍRTKOVÁ, Ludmila, VITOUŠOVÁ, Petra a kol. Pomoc obětem..., s. 126-130.

2.1 Dopady trestného činu na oběť

Trestný čin představuje pro oběť svévolnou, nenadálou a krizovou událost,⁷¹ na kterou „je prakticky nemožné se dopředu připravit, je nesmírně obtížné se s ní rozumově vypořádat a bývá často téměř nemožné se jí vlastním přičiněním vyhnout.“⁷² Působí oběti velké trauma, bolest a může zapříčinit změny v jejím životě. Především závažná trestná činnost (násilná, sexuální) zraňuje psychiku jedince.⁷³ „Psychické trauma vzniká působením jedné extrémně stresující situace nebo dlouhotrvající stresující situace. Jeho příčina je pro oběť vnější, extrémně děsivá, která znamená bezprostřední ohrožení života nebo tělesné integrity a vytváří v oběti pocit bezmoci.“⁷⁴ Psychické trauma oběti vzniklé v důsledku jejího setkání s pachatelem je studováno zejm. u obětí násilných a sexuálních trestných činů. Jde o tzv. viktimizační trauma, které může změnit myšlení, cítění a chování oběti.⁷⁵

Čírtková⁷⁶ uvádí, že dopady trestného činu na oběť, jejich intenzitu, průběh a délku trvání ovlivňují především tři faktory:

- Previktimní osobnost – osobnost jedince vždy určuje subjektivní vnímání všech prožívaných situací, vč. trestného činu.
- Okolnosti trestného činu (primární viktimizace) – stupeň/míra použitého násilí, stupeň/míra ponížení či pošpinění oběti, hodnocení vlastního chování v průběhu činu, chování okolí v průběhu činu.
- Reakce okolí (profesionálů i blízkých) – podpora, pomoc a důvěra blízkých může oběti výrazně pomoci vyrovnat se s následky trestného činu.

2.2 Potřeby oběti a jejich uspokojení

Každý člověk je jedinečný, tudíž i každá oběť může na následky trestného činu reagovat trochu odlišně a může mít jiné potřeby. Výzkumy ukazují, že ve většině případů obětem nejde o to se pachateli pomstít, ale naopak oběti chtějí co nejdříve získat morální a materiální zadostiučinění.⁷⁷ Pokud potřeby oběti nebudou v dostatečné míře uspokojeny, vzniká zde velké riziko sekundární

⁷¹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila, VITOUŠOVÁ, Petra a kol. Pomoc obětem..., s.13.

⁷² ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Policejní psychologie. 3. vydání. Praha: Portál, 2006. s. 205.

⁷³ FIRŠTOVÁ, Jana. Saturace potřeb obětí trestných činů v kontextu zákona o obětech v ČR. In: STRÉMY, Tomáš (ed.): Restorativní justícia a systém alternativních trestov. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2017. s. 204.

⁷⁴ VIZINOVÁ, Daniela, PREISS, Daniel. Psychické trauma a jeho terapie. Praha: Portál, 1999. s. 17.

⁷⁵ VÁLKOVÁ, Helena, KUČHTA, Josef, a kol. Základy kriminologie a trestní politiky..., s. 202.

⁷⁶ ČÍRTKOVÁ, Ludmila, VITOUŠOVÁ, Petra a kol. Pomoc obětem..., s. 24-28.

⁷⁷ VÁLKOVÁ, Helena, KUČHTA, Josef, a kol. Základy kriminologie a trestní politiky..., s. 191.

viktimizaci obětí.⁷⁸ V této kapitole uvádím dělení potřeb obětí dle tří různých autorů. Myslím, že všechna jsou koherentní a navzájem se doplňující.

Dle Čírtkové⁷⁹ je pro oběť důležité uspokojení následujících potřeb:

- Potřeba přiměřené důvěry a respektu zejm. ze strany OČTŘ – Pokud oběť při podávání výpovědi bude mít pocit, že jí vyslychající nevěří a její slova zpochybňuje, vzniká pocit nespravedlnosti. K jeho předcházení postačí vhodně oběť poučit o průběhu výslechu a ujistit ji, že kladné otázky nejsou projevem nedůvěry, ale slouží ke zjištění dalších podstatných informací.
- Potřeba získat informace – Trestný čin oběti změni část života a může zapříčinit řadu změn či problémů (zdravotní, sociální, finanční). Oběť požaduje od OČTŘ mnoho, někdy až trestní řízení přesahujících, informací. Pokud oběť odpoví na tyto otázky nedostane, může se cítit nedůstojně a připadat si jako pouhý „předmět doličný“. Nedůstojně si může připadat také tehdy, když je vyslychána necitlivě či jsou jí kladeny nevhodné otázky.
- Potřeba bezpečí – Zejm. oběti násilných trestných činů (vč. některých sexuálních – např. znásilnění), mají strach o svou bezpečnost, a proto je u nich třeba dbát na zvýšenou potřebu bezpečí.

Dle Masopust Šachové⁸⁰ je pro oběť důležité uspokojení následujících potřeb:

- Možnost oběti klást pachateli otázky, které se váží k okolnostem a dopadu trestného činu na její život.
- Konfrontovat pachatele s tím, jak trestný čin negativně zasáhl do jejího života.
- Získat ujištění od okolí, že pachatelův čin nebyl správný, že si ho oběť nezasloužila a že její pocity či jiné emocionální potřeby jsou oprávněné a pochopitelné.
- Možnost hledat a navrhnout řešení, jak danou situaci řešit, a tím nejen získat plnou či symbolickou náhradu utrpěné újmy, ale též získat zpět narušený pocit vlastní autonomie a schopnost orientovat se ve svém životě a být v něm spokojený.

Matoušek⁸¹ shrnuje potřeby oběti takto:

- Vyrovnání se se ztrátou blízkého člověka
- Vyrovnání se s poškozením zdraví u sebe nebo blízkého člověka

⁷⁸ ČÍRTKOVÁ, Ludmila, VITOUŠOVÁ, Petra a kol. Pomoc obětem..., s. 18.

⁷⁹ Tamtéž, s. 18-20.

⁸⁰ MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. Vztah restorativní justice k alternativním trestům aneb hledání podstaty restorativního konceptu. In: STRÉMY, Tomáš (ed.): Restorativna justícia a systém alternativných trestov..., s. 493.

⁸¹ MATOUŠEK, Oldřich. Transcendence a desistence. In: JELÍNEK, Jiří, GRIVNA, Tomáš a kol. Poškozený a oběť..., s. 194.

- Vyrovnání se se ztrátou majetku
- Vyrovnání se s pocity ponížení, ohrožení, bezmoci, s myšlenkami na odplatu, s poruchami soustředění, spánku, příjmu potravy, s depresí či jinými stavy
- Vyrovnání se s reakcemi blízkých osob
- Vyrovnání se s rozpadem rodiny, který po činu následuje
- Vyrovnání se s reakcemi pachatele, příp. s obavou z jeho propuštění
- Vyrovnání se s reakcemi osob pachateli blízkých
- Vyrovnání se s mediálními prezentacemi činu
- Během vyšetřování a rozhodování systémem uplatňování spravedlnosti komunikovat s tímto systémem a definovat si v něm roli.

Matoušek také uvádí, co může oběti pomoci uspokojit její potřeby a vyrovnat se s traumatem. Jednak by měla být oběti dána možnost opakovaně o traumatu mluvit a vyjadřovat své emoce, a to s lidmi, kterým důvěřuje a kteří ji vyslechnou (rodina, přátelé). Dále by oběť měla být schopna zhodnotit svůj případný podíl na traumatické události. Oběti by se mohlo ulevit také tehdy, pokud si s pachatelem promluví či mu dokonce odpustí, a tím se zbaví svého břemene.⁸²

⁸² MATOUŠEK, Oldřich. Transcendence a desistence. In: JELÍNEK, Jiří, GŘIVNA, Tomáš a kol. Poškozený a oběť..., s. 194.

3 Specifika obětí sexuálních trestných činů

Oběti sexuálních trestných činů řadí zákon za splnění dalších podmínek mezi tzv. zvláště zranitelné oběti.⁸³ Jsou jedněmi z těch, které mají právo na peněžitou pomoc od státu.⁸⁴ K jejich dalším právům viz. kap. 1.3. Zvláštní skupinu tvoří dětské oběti, které vyžadují specifický přístup.⁸⁵

Oběti sexuálního násilí jsou podrobeny hraniční psychické zátěži, kterou zpravidla neumějí nijak řešit. Je to obrovské psychické vypětí. K jejich uzdravení vede velmi dlouhá cesta a bohužel někdy se oběti následků nemusí zbavit nikdy.⁸⁶ Po spáchání trestného činu nejčastěji prožívají pocity strachu, ponížení, bezmoci, hnusu, vzteku a odstupu.⁸⁷ „Obávají se vyhledat pomoc a svoji zkušenost se sexuálním násilím pojmenovat a svěřit se jiné osobě.“⁸⁸ Právě u obětí sexuálních deliktů bývá psychická újma mnohdy větší a závažnější, než újma fyzická či majetková. Může způsobit až celoživotní následky na psychice, v sexuálním životě oběti i v jejím sociálním statusu.⁸⁹ Čírtková uvádí, že hlavní následky sexuálního násilí se projevují v psychosexuální oblasti (sexuální a intimní chování), emocionální oblasti (poruchy sebecítění, sebekoncepce a sebevědomí), vztahové, sociální i pracovní oblasti.⁹⁰

Sexuální násilí můžeme dělit dle několika kritérií. Proto je také nezbytné při kontaktu s obětí rozlišovat, zda šlo o sexuální násilí vztahové či nevztahové, jednorázové či opakované, spáchané jednotlivcem či skupinou. Každý z těchto druhů sexuálního násilí může ovlivňovat různým způsobem délku a průběh vyrovnávání se s traumatem způsobeným tímto násilím.⁹¹

Výzkum o sexuálním násilí v ČR provedený v *Institutu pro kriminologii a sociální prevenci*⁹² v letech 2012-2015 podává zajímavé informace mj. o obětech sexuálních deliktů. Drtivou většinu obětí tvořily ženy, pouze 1/10 muži. 3/5 obětí byly osoby dospělé, 2/5 pak osoby mladší 18 let. Ve více než 2/3 případů zde existoval předchozí vztah mezi pachatelem a obětí. Následky trestného činu tvořila zejm. lehčí fyzická povrchová poranění, v několika desítkách případů i zranění těžší (např. zlomeniny, bodné rány...), v několika případech těhotenství v důsledku soulože či smrt.

⁸³ §2 odst. 4 písm. d) ZOTČ.

⁸⁴ §24 odst. 1 písm. d) ZOTČ.

⁸⁵ STRÉMY, Tomáš, KURILOVSKÁ, Lucia, VRÁBLOVÁ, Miroslava. Restoratívna justícia. Praha: Leges, 2015. s. 28.

⁸⁶ Důsledky sexuálního násilí a zneužívání [online]. sancedetem.cz, 24.10.2017 [cit. 20. listopadu 2019]. Dostupné na <[https://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/rodina-v-problemove-situaci/rizikove-chovani-dospelého-k-dítěti/sexuální-zneužívání-dítěte/důsledky-sexuálního-násilí-a-zneužívání.shtml](https://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/rodina-v-problemove-situaci/rizikove-chovani-dospelého-k-dítěti/sexuální-zneužívání-dítěte/důsledky-sexuálního-násilí-a-zneužívání)>.

⁸⁷ ČÍRTKOVÁ, Ludmila, VITOUŠOVÁ Markéta. Pomoc oběti trestného činu znásilnění. Diagnóza, 2010, č. 4, s. 33.

⁸⁸ Mýty a fakta o sexuálním zneužívání dětí [online]. sancedetem.cz, 1.11.2012 [cit. 20. listopadu 2019]. Dostupné na <<https://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/clanky/myty-a-fakta-o-sexuálním-zneužívání-děti-63.html>>.

⁸⁹ GRÍVNA, Tomáš, SCHEINOST, Miroslav, ZOUBKOVÁ, Ivana a kol. Kriminologie. 4. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. s. 119.

⁹⁰ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Oběti sexuálního násilí. In KOVÁŘ, Petr a kol. Sexuální agrese..., s. 58.

⁹¹ Tamtéž.

⁹² BLATNÍKOVÁ, Šárka, FARIDOVÁ, Petra, ZEMAN, Petr. Kriminologický výzkum o sexuálním násilí v ČR: empirické poznatky o trestných činech a odsouzených pachatelích. Trestněprávní revue, 2017, č. 6. s. 145-151.

U 1/5 obětí byla zjištěna posttraumatická stresová porucha. Místem činu byly jak vnitřní prostory, tak prostory venkovní (v poměru 1,5:1).

3.1 Oběti znásilnění

Znásilnění je jedním z nejbrutálnějších a nejvíce traumatizujících trestných činů, který v obětech zanechává dlouhodobé následky, neboť zasahuje do nejintimnější sféry lidské bytosti.⁹³ Sekundární viktimizace je u nich spíše pravidlem než výjimkou.⁹⁴

Oběti znásilnění můžeme rozlišovat na dva základní typy: **oběti vztahového znásilnění a oběti útočného znásilnění**. Ve vztahovém znásilnění se oběť a útočník znají – může se jednat např. o příbuzné či kamarády. V tomto případě oběť útok vůbec nečeká, je zaskočena a zmatena. Oběť pocítuje především pocit viny.⁹⁵ Oběť s činem zdánlivě smířena, může projevovat i povrchní sympatie vůči pachateli. Jde ovšem pouze o bezprostřední reakci oběti po činu, která neznamena usmíření ani odpuštění pachateli a nezbavuje oběť odporu.⁹⁶ Naproti tomu u útočného znásilnění se oběť a pachatel neznají, výběr oběti je v podstatě nahodilý. Oběť je ve stresu a má silný strach z překvapivého útoku. Je u nich častější vznik posttraumatické stresové poruchy.⁹⁷ U útočného znásilnění cizí osobou je prvotní potřebou oběti zajistit si pocit bezpečí, tedy dostat se co nejdříve na nějaké bezpečné místo.⁹⁸

„Při znásilnění obvykle dochází k následující traumatické reakci: útok – nevíra („*je to jen sen*“, „*to není pravda*“) – přijetí reality útoku („*je to tak*“) – stav kognitivního přežití („*udělám cokoli, jen mě nezabíjej*“) – propuštění nebo útek.“⁹⁹

U obětí znásilnění se může vyskytovat tzv. trauma ze znásilnění či syndrom oběti znásilnění (*rape trauma*), což je forma posttraumatické stresové poruchy. Dle výzkumů oběti znásilnění prožívají trauma nejen během a bezprostředně po samotném činu, ale často i dlouho po něm.¹⁰⁰ „Obecně se následky znásilnění projevují v těchto oblastech: kognice, emoce, sociální vztahy (často též pracovní výkon), intimita, sex, identita. Syndrom traumatu ze znásilnění je vymezen třemi fázemi, kterými oběť prochází. Jedná se o fázi akutní (fáze dezorganizace), fázi povrchní adaptace a fázi renormalizace (reorganizace).“¹⁰¹

⁹³ JELÍNEK, Jiří. Trestní právo hmotné: Obecná část – Zvláštní část, 5. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1.2.2016. Praha: Leges, 2016. s. 603.

⁹⁴ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Oběti znásilnění. Kriminallistika, 2002, roč. 35, č. 3, s. 204.

⁹⁵ Tamtéž, s. 198.

⁹⁶ Tamtéž, s. 200-201.

⁹⁷ Tamtéž, s. 198.

⁹⁸ Tamtéž, s. 200-201.

⁹⁹ VIZINOVÁ, Daniela, PREISS, Daniel. Psychické trauma a jeho terapie..., s. 70.

¹⁰⁰ PTÁČEK, Radek, ČÍRTKOVÁ, Ludmila, ŽUKOV, Ilja. Rape traumata – klinické a forenzní souvislosti. Psychiatrie pro praxi, 2009, roč. 10, č. 6, s. 268.

¹⁰¹ Tamtéž.

Pro oběti znásilnění může být charakteristickým i tzv. syndrom vyhýbání se (*escape syndrom*), kdy se oběť snaží vyhýbat dříve často navštěvovaným místům, aktivitám či lidem. Oběti stále nechtějí o znásilnění mluvit a je pro ně velmi těžké na tuto traumatickou událost nemyslet. Pokud vyhýbání se trvá krátkou dobu, může představovat smysluplný pokus o zvládnutí situace, a tedy být pro oběť prospěšné. Pokud je ovšem dlouhotrvající, může vést k závažným psychickým následkům.¹⁰²

„Většina znásilnění končí spíše lehčími až středními tělesnými zraněními. Závažnější jsou ovšem poškození psychická. Většina obětí se obvykle pokouší o verbální obranu. Strach o život je blokuje. Oběti vnímají znásilnění jako existenciální ohrožení života. Až 90 % obětí se bojí, že zemře. Většina znásilnění se odehrává v sociální blízkosti. Oběť v 70-80 % případů zná pachatele. V 50 % případů je pachatelem manžel nebo partner oběti!“¹⁰³

„Není stanoveno, kdy event. zda vůbec se oběť znásilnění s tímto činem vyrovná. Je to vždy individuální, subjektivní záležitost. Každá oběť na znásilnění reaguje jinak, a to na základě své současné i předchozí životní situace. Zotavení oběti vyžaduje čas.“¹⁰⁴

3.2 Oběti pohlavního zneužití

„Sexuálním zneužíváním dítěte se rozumí veškerá interakce mezi dítětem a dospělým, při níž je dítě poníženo na objekt uspokojení sexuálních nebo sexualizovaných potřeb dospělého.“¹⁰⁵

Čírtková o sexuálním zneužívání dětí uvádí, že jde bohužel o poměrně častý, ale zřídka oznamovaný a těžko kontrolovatelný zločin, který dítě silně poškozuje po psychické stránce. Velká většina pachatelů netrpí žádnou duševní poruchou a mezi obětí a pachatelem často existuje nějaký vztah. Většina zneužívání se vyskytuje v rámci rodiny. Méně často pak mezi osobami, které se setkávají při svých institucionálních povinnostech či zájmových aktivitách (školy, kroužky). Nejméně časté je zneužití cizím, náhodným pachatelem.¹⁰⁶ Nejohroženějšími jsou děti ve věku 3-6 let a dvanácti až patnáctileté dívky.¹⁰⁷

„Obecně platí, že následky sexuálního zneužívání jsou tím větší, čím mladší bylo dítě při zahájení zneužívání, čím déle zneužívání trvalo a čím těsnější je vazba mezi dítětem

¹⁰² ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Oběti sexuálního násilí. In KOVÁŘ, Petr a kol. Sexuální agrese..., s. 71.

¹⁰³ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. VITOUŠOVÁ Markéta. Pomoc oběti trestného činu znásilnění. Diagnóza, 2010, č. 4, s. 33.

¹⁰⁴ Tamtéž.

¹⁰⁵ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Oběti sexuálního násilí. In KOVÁŘ, Petr a kol. Sexuální agrese..., s. 73.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 73-74.

¹⁰⁷ Počet sexuálně zneužívaných dětí v České republice v letech 2000–2010 [online]. sancedetem.cz, 1.11.2012 [cit. 20. listopadu 2019]. Dostupné na <<https://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/clanky/pocet-sexualne-zneuzyvanych-deti-v-ceske-republice-v-letech-20002010-65.html>>.

a zneužívatelem.¹⁰⁸ Mezi následky zneužívání se mohou vyskytovat nevyvážený vývoj osobnosti, deprese, úzkost, sebepoškození, nízké sebevědomí, odpor k sexuálnímu styku, změny a poruchy chování, narušení morálních hodnot či neschopnost správně posoudit určité situace.¹⁰⁹ Dítě mohou dlouhodobě obtěžovat nekontrolovatelné a vnucující se vzpomínky na traumatickou událost (flashbacky), stres z možného opakování traumatické události či syndrom vyhýbání se, kdy se dítě snaží vyhnout všem podnětům, které by mu traumatickou událost připomínaly.¹¹⁰ Následky si dítě může nést až do dospělosti, kdy se z něj může stát problémový jedinec.¹¹¹

Traumatizace dítěte je závislá jednak na typu traumatu, tedy zda šlo o jednorázovou událost nebo dlouhodobé, opakované jednání, jednak na zdroji traumatizace, tedy zda zdroj pochází zevnitř rodiny (*intrafamiliární traumatizace*) či vně rodiny (*extrafamiliární traumatizace*). Extrafamiliární traumatizace bude zpravidla méně závažná, neboť dítě bude mít kolem sebe osoby, o které se může opřít, svěřit se a které mu zajistí potřebu bezpečí a ochrany.¹¹² Nejzávažnější následky bude mít především vztahové zneužívání v raném dětském věku s následujícími příznaky: agrese, destrukce, deprese, vzpomínky na trauma v podobě halucinací, poruchy spánku, poruchy koncentrace a paměti, změny školních výsledků, pocity viny, ztráta dětského optimismu, snížené sebeovládání, impulzivita, prázdný pohled nebo traumatická vazba na zneužívatele. Tyto příznaky se mohou různě kombinovat a vzhledem k neukončenému vývoji dítěte mohou působit závažnější následky než u dospělých obětí.¹¹³

U dětských obětí se můžeme setkat se syndromem sexuálně zneužívaného dítěte (*CSA= Child Sexual Abuse*). Nejčastějšími projevy tohoto syndromu jsou narušená sexualita, emocionální důsledky (pocit zrady či nedůvěry k dospělým, lhostejnost k blízkým, manipulace druhých), opakované útoky z domova, psychosomatické potíže, deprese, snížené sebevědomí a narušená sebeakceptace.¹¹⁴

Dítě pak může reagovat různými obrannými mechanismy. Čírtková¹¹⁵ uvádí jako nejdůležitější:

- Vytěsnění – Způsobuje, že si dítě část vzpomínek vůbec neuvědomuje, protože vzpomínky byly vytěsněny z paměti.

¹⁰⁸ Mýty a fakta o sexuálním zneužívání dětí [online]. sancedetem.cz, 1.11.2012 [cit. 20. listopadu 2019]. Dostupné na <<https://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/clanky/myty-a-fakta-o-sexualnim-zneuživani-deti-63.html>>.

¹⁰⁹ Tamtéž.

¹¹⁰ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Oběti sexuálního násilí. In KOVÁŘ, Petr a kol. Sexuální agrese..., s. 78.

¹¹¹ Tamtéž, s. 72.

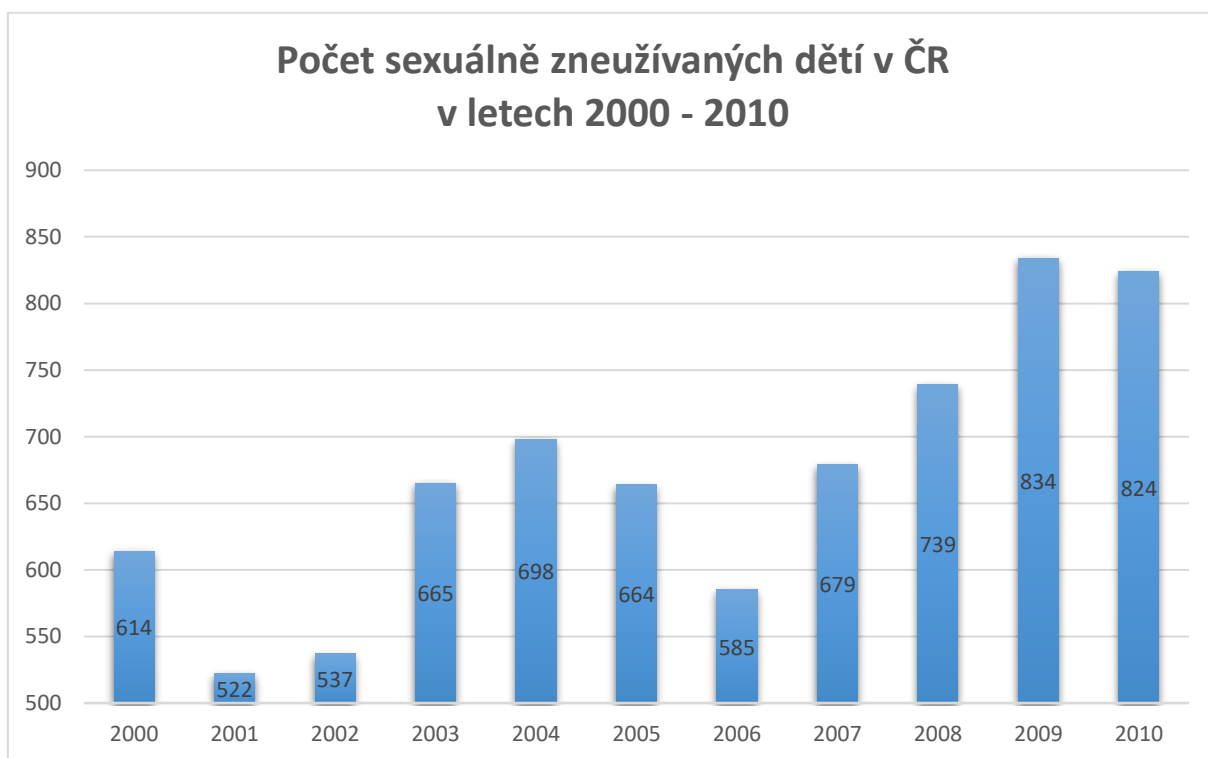
¹¹² Tamtéž, s. 76.

¹¹³ Tamtéž, s. 78-79.

¹¹⁴ VELIKOVSKÁ, Martina. Psychologie obětí trestných činů. Praha: Grada Publishing a.s., 2016. s. 111.

¹¹⁵ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Oběti sexuálního násilí. In KOVÁŘ, Petr a kol. Sexuální agrese..., s. 79-81.

- Popření – K vytěsnění je přidáno popírání faktů a reality. Dítě popírá skutečnosti, které se staly, dělá, jako by neexistovaly.
- Disociace či odštěpení – Spočívá v tom, že vzpomínky na traumatizující událost nejsou vytěsněny, ale nejsou ani integrovány do života oběti.
- Idealizace či devalvace – Dítě pachateli připisuje jen pozitivní vlastnosti, čímž se snaží vyhnout vnímání blízké osoby záporně.
- Identifikace s pachatelem – Paradoxně zbavuje dítě strachu z pachatele. Dítě pachatele vnitřně akceptuje, často samo sebe označuje za „zlého jedince“.

Graf č. 1 – Počet sexuálně zneužívaných dětí v ČR v letech 2000-2010

Zdroj: Šance dětem¹⁶

Tento graf znázorňuje počet sexuálně zneužívaných dětí v ČR v letech 2000-2010 evidovaný organizací *Šance dětem*. Statistika zahrnuje sexuální zneužívání dětí, dětskou pornografii a dětskou prostituci. V roce 2000 bylo evidováno 614 dětí. V letech 2001 a 2002 byl počet zneužívaných dětí téměř o 100 nižší. Od roku 2003 pak bohužel můžeme sledovat až na výjimky rostoucí tendenci.

¹⁶Počet sexuálně zneužívaných dětí v České republice v letech 2000–2010 [online]. sancedetem.cz, 1.11.2012 [cit. 20. listopadu 2019]. Dostupné na <<https://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/clanky/pocet-sexualne-zneuzivanych-deti-v-ceske-republice-v-letech-20002010-65.html>>.

4 Trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti

4.1 Obecná charakteristika a výčet jednotlivých trestných činů

Pro doplnění zde uvádím také stručný výklad k sexuálním deliktům. Trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti jsou obsahem hlavy III. zvláštní části trestního zákoníku, čítající celkem 11 trestných činů. Jsou jimi: znásilnění (§185), sexuální nátlak (§186), pohlavní zneužití (§187), soulož mezi příbuznými (§188), kuplířství (§189), prostituce ohrožující mravní vývoj dětí (§190), šíření pornografie (§191), výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií (§192), zneužití dítěte k výrobě pornografie (§193), účast na pornografickém představení (§193a) a navazování nedovolených kontaktů s dítětem (§193b). Nicméně mezi delikty zasahující do sexuální sféry jedince můžeme řadit i další trestné činy, nacházející se mimo hlavu III. TZ, chránící obdobný zájem. Jsou jimi obchodování s lidmi (§168), ohrožování výchovy dítěte (§201) a svádění k pohlavnímu styku (§202). §203 TZ pak zakotvuje beztrestnost dítěte.¹¹⁷

Objektem těchto trestných činů je lidská důstojnost, svoboda rozhodování v pohlavních vztazích, nerušený mravní a tělesný vývoj dětí, dále morální zásada nedovolující soulož mezi pokrevními příbuznými, mravní výchova mládeže a mravnost dospělých.¹¹⁸ Jsou postihovány formy sexuálního chování, které nejsou společností akceptované, resp. které porušují společenské, právní i sociální normy.¹¹⁹

Předmětem útoku může být pouze fyzická osoba (muž i žena), přičemž u některých skutkových podstat to může být pouze dítě.

Pachatelem může být zásadně obecný subjekt, tedy jakákoliv fyzická osoba a v zákonem stanovených případech i právnická osoba.¹²⁰

Z hlediska objektivní stránky je u některých deliktů významný způsob jednání, zejm. násilí, pohružka násilí, pohružka jiné těžké újmy a jiné formy nátlaku.

Subjektivní stránka všech těchto deliktů, s výjimkou trestného činu ohrožování výchovy dítěte,¹²¹ vyžaduje v základní skutkové podstatě úmyslné zavinění.¹²²

¹¹⁷ „Dítě, které žádá nebo přijme za pohlavní styk s ním, své pohlavní sebeukájení, obnažování nebo jiné srovnatelné chování úplatu nebo jinou výhodu či prospěch, není pro takový čin trestné, a to ani podle ustanovení o návodci nebo pomocníkovi.“

¹¹⁸ ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní zákoník II. Zvláštní část (§140-421). Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 1832-1833.

¹¹⁹ BLATNÍKOVÁ, Šárka, FARIDOVÁ, Petra, ZEMAN, Petr. Násilná sexuální kriminalita – téma pro experty a veřejnost. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2014. s. 14.

¹²⁰ ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní právo hmotné. 7. vydání. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 613.

¹²¹ Tento delikt lze spáchat „byť i z nedbalosti“.

¹²² JELÍNEK, Jiří. Trestní právo hmotné: Obecná část – Zvláštní část, 5. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1.2.2016. Praha: Leges, 2016. s. 602.

4.2 Latence sexuálních trestných činů

Sexuální trestné činy se vyznačují značnou mírou latence, spočívající v tom, že se oběť bojí o činu mluvit a ohlásit ho. Trestný čin tedy vůbec nemusí vyjít najevo. Jde o tzv. viktimologický paradox, což znamená, že traumatizující (násilné, sexuální) trestné činy bývají nejméně oznamovány.¹²³

Znásilnění je jedním z trestných činů s nejvyšší mírou latence. „Jen zlomek obětí znásilnění se odhodlá čin oznámit policii. Uvádí se, že ve skutečnosti je výskyt znásilnění 3 -10 krát častější, než je evidováno policií.“¹²⁴ Důvody jsou různé: strach oběti z odplaty pachatele, strach ze stigmatizace, strach z ostudy, negativní důsledky předchozích trestních oznámení, nedostatek odvahy o znásilnění mluvit, strach z dopadů oznámení na psychický stav oběti.¹²⁵

U sexuálního zneužívání dětí se odhaduje, že pouze každý 6. - 10. zjištěný případ je oficiálně oznámen policii. Nicméně i po oznámení na policii spousta dětských obětí spáchání činu popře.¹²⁶

Čírtková¹²⁷ uvádí jako hlavní důvody neoznamování sexuálních deliktů: vztah k pachateli (v mnoha případech sexuálních deliktů jsou pachatel a oběť v nějakém vztahu), důkazní problémy v trestním řízení (v případě sexuálních deliktů je někdy velmi obtížné zajistit důkazy a často je jediným důkazem výpověď oběti), subjektivní zátěž plynoucí z trestního řízení (např. opakované výslechy), sekundární viktimizace a stigmatizace oběti.

Domnívám se, že latence sexuálních deliktů je velký problém, protože pokud se oběť se svým traumatem z trestného činu nesvěří, nemůže se jí dostat pomoci. V důsledku toho také hrozí, že pachatel nebude odhalen a bude trestnou činností opakovat.

4.3 Statistické údaje

Ze statistik kriminality vedených Policií ČR¹²⁸ jsem vytvořila několik tabulek znázorňujících vývoj trestných činů znásilnění, pohlavního zneužití a ostatních sexuálních trestných činů v letech 2010 až 2019 na území ČR. Tyto obsahují poměr zjištěných a objasněných případů. Pojem „zjištěno“ představuje počet trestných činů, pro které bylo v předmětném období zahájeno trestní řízení. Objasněnost znamená počet zjištěných trestných činů, které byly určitým způsobem

¹²³ VÁLKOVÁ, Helena, KUČHTA, Josef, a kol. Základy kriminologie a trestní politiky..., s. 203.

¹²⁴ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. VITOUŠOVÁ Markéta. Pomoc oběti trestného činu znásilnění. Diagnóza, 2010, č. 4, s. 32-34.

¹²⁵ HAZELWOOD, R. R., BURGESS, A.W. (eds.) Practical Aspects of Rape Investigation. A Multidisciplinary Approach. 4th Ed. Boca Raton: CRC Press, 2009. In: VÁLKOVÁ, Helena, KUČHTA, Josef, a kol. Základy kriminologie a trestní politiky..., s. 490.

¹²⁶ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Oběti sexuálního násilí. In KOVÁŘ, Petr a kol. Sexuální agrese..., s. 75.

¹²⁷ Tamtéž, s. 57.

¹²⁸ Statistika kriminality [online]. policie.cz. [cit. 3. února 2020]. Dostupné na <<http://www.policie.cz/statistiky-kriminalita.aspx>>.

ukončeny (bylo vydáno konečné rozhodnutí). Dále jsem do tabulky zanesla data znázorňující podíl sexuálních deliktů ve vztahu k celkové kriminalitě, přičemž zde jsem vycházela pouze ze zjištěných trestných činů.

Tab. č. 1 - Vývoj TČ znásilnění (§185 TZ) v letech 2010 – 2019

ZNÁSILNĚNÍ	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Zjištěno	586	675	669	589	669	598	649	598	651	683
Objasněno	437	468	489	410	455	425	513	485	479	512
Objasněno v %	74,6	69,3	73,1	69,6	68	71,1	79	81,1	73,6	75

Zdroj: Statistika kriminality Policie ČR

V tabulce č. 1 je vyobrazen vývoj trestného činu znásilnění v letech 2010 až 2019. Pro větší názornost jsem tato data zanesla do grafu č. 2, kde můžeme vidět četnost trestného činu znásilnění v průběhu zmíněných let ve srovnání s ostatními sexuálními trestnými činy. Četnost zjištěných případů znásilnění se v průběhu uvedených let příliš neliší, pohybuje se kolem hranice 600, přičemž nejvyšší počet byl zaznamenán v roce 2019 (683 případů). Objasněnost tohoto deliktu se pohybuje kolem 70 %, přičemž nejvyšší objasněnost (81,1 %) byla v roce 2017 a nejnižší (68 %) v roce 2014.

Tab. č. 2 - Vývoj TČ pohlavní zneužití (§187 TZ) v letech 2010 – 2019

POHLAVNÍ ZNEUŽITÍ	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Zjištěno	734	757	703	794	725	756	708	750	734	772
Objasněno	566	565	560	620	545	567	625	616	611	620
Objasněno v %	77,1	74,6	79,7	78,1	75,2	75	88,3	82,1	83,2	80,3

Zdroj: Statistika kriminality Policie ČR

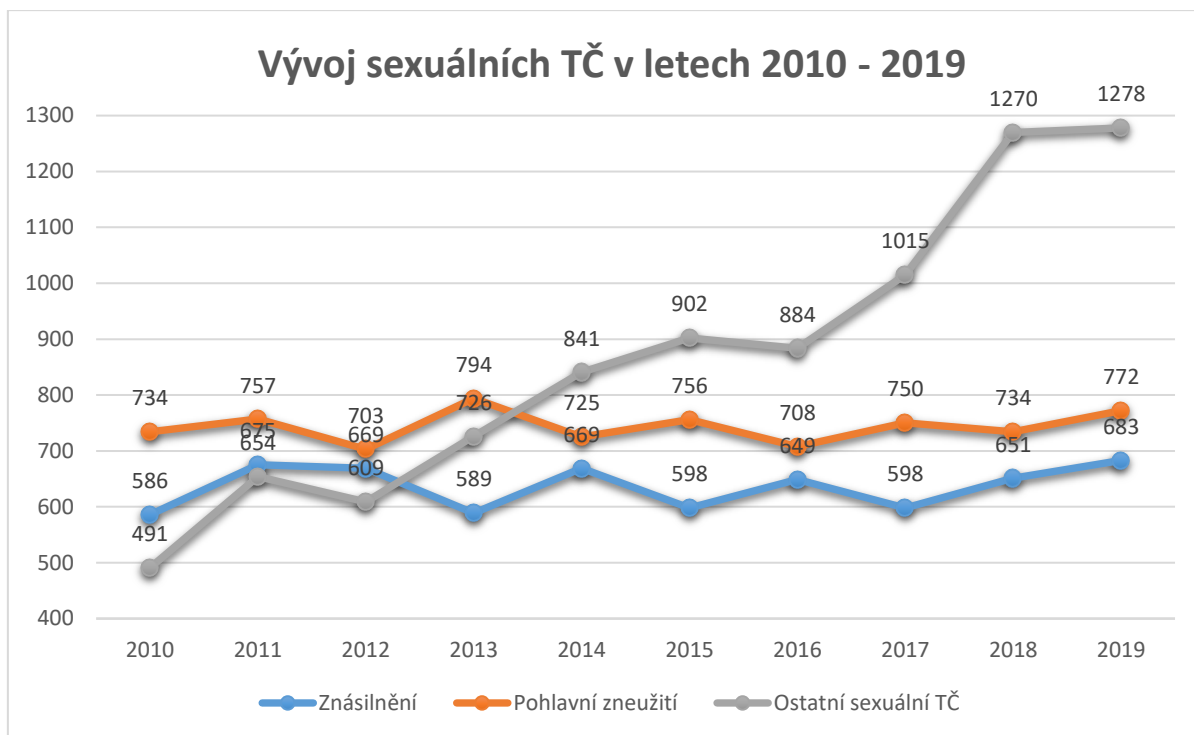
V tabulce č. 2 je zaznamenán vývoj trestného činu pohlavního zneužití v letech 2010 až 2019. Pro větší názornost jsou tato data také zanesena do grafu č. 2, kde můžeme vidět četnost pohlavního zneužití v průběhu zmíněných let ve srovnání s ostatními sexuálními delikty. Počet zjištěných případů pohlavního zneužití v průběhu uvedených let se příliš neliší, pohybuje se kolem hranice 700, přičemž nejvyšší počet je evidován v roce 2013 (794 případů). Objasněnost tohoto deliktu se pohybuje mezi 74,6 % až 88,3 %.

Tab. č. 3 - Vývoj ostatních sexuálních TČ v letech 2010 – 2019

OSTATNÍ SEX. TČ	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Zjištěno	491	654	609	726	841	902	884	1015	1270	1278
Objasněno	351	432	424	463	552	646	658	745	955	1089
Objasněno v %	71,5	66,1	69,6	63,8	65,6	71,6	74,4	73,4	75,2	85,2

Zdroj: Statistika kriminality Policie ČR

V tabulce č. 3 vidíme vývoj ostatních sexuálních trestných činů v letech 2010 až 2019. Mezi ně policejní statistika řadí: sexuální nátlak (§186), ostatní pohlavní úchytky (§358), šíření pornografie (§191), ohrožování pohlavní nemocí (§155), ublížení na zdraví pohl. nemocí (§§145, 146, 152), ublížení na zdraví pohl. nemocí z nedbalosti (§§143, 147, 148, 153), kuplířství (§189), soulož mezi příbuznými (§188), obchodování s lidmi (§168), prostituce ohrožující mravní vývoj dětí (§190), výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií (§192), zneužití dítěte k výrobě pornografie (§193) a s účinností novely TZ od 1.8.2014 trestné činy účast na pornografickém představení (§193a) a navazování nedovolených styků s dítětem (§193b). Tato data jsou opět zanesena do grafu č. 2. Četnost zjištěných případů těchto trestných činů se v průběhu uvedených let zvyšuje (počet případů v roce 2019 je oproti roku 2010 více než dvojnásobný), což dle mé úvahy můžeme přičíst např. větší informovanosti veřejnosti o tom, co je trestné, a o možnosti takového jednání ohlásit, nebo existenci moderních technologií a sociálních sítí (kde si pachatel svou obět' může jednoduše vyhlídnout a kontaktovat ji). Ovšem rostoucí tendence je z hlediska prevence velice negativní. Objasněnost těchto trestných činů je v průměru 71,6 %, přičemž nejvyšší objasněnost (85,2 %) byla v roce 2019 a nejnižší (63,8 %) v roce 2013.

Graf č. 2 – Vývoj sexuálních TČ v letech 2010 – 2019

Zdroj: Statistika kriminality Policie ČR

Pro větší přehlednost uvádím statistická data z tabulek č. 1, 2 a 3 v grafu č. 2. Zde můžeme vidět, že počet znásilnění od roku do 2010 po rok 2019 nijak výrazně nevzrostl ani neklesl. Totéž můžeme tvrdit o pohlavním zneužití. Počet případů pohlavního zneužití je ovšem vyšší než počet případů znásilnění. Jiná situace je u ostatních sexuálních trestných činů, kde vidíme vzestupnou tendenci, což vzhledem k preventivní a represivní funkci trestního práva není dobrým výsledkem.

Tab. č. 4 - Vývoj kriminality (podíl sexuálních trestných činů vůči celkové kriminalitě v letech 2010 – 2019

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
TČ celkem	313 387	317 177	304 528	325 366	288 600	247 628	218 162	202 303	192 405	199 221
Sex. TČ	1 811	2 086	1 981	2 109	2 205	2 256	2 241	2 363	2 655	2 733
V %	0,6	0,7	0,7	0,6	0,8	0,9	1,0	1,2	1,4	1,4

Zdroj: Statistika kriminality Policie ČR

Pro zajímavost uvádím v tabulce č. 4 vývoj celkové kriminality v ČR v letech 2010 až 2019 (vycházím ze zjištěných trestných činů) v poměru k sexuálním trestným činům. Můžeme vidět, že celková kriminalita se od roku 2011 snižuje (vyjma roku 2013), nicméně podíl sexuálních deliktů narůstá – procentuální podíl sexuálních deliktů v letech 2018, 2019 je oproti rokům 2010 - 2013 dvojnásobný.

5 Procesněprávní postupy při řešení sexuálních trestných činů

V této kapitole se zaměřím na rozbor nejběžnějších postupů při prověřování a vyšetřování sexuálních trestných činů, a to podání vysvětlení, výslech svědka - oběti, konfrontace, rekognice, odborná vyjádření a znalecké posudky, lékařské zprávy, prohlídka těla oběti a ohledání místa činu.

„Oběť hraje klíčovou roli zejm. u vyšetřování násilné trestné činnosti, tedy v situacích, kdy je terčem a cílem útoku pachatele právě sama oběť, resp. její život či zdraví.“¹²⁹

Celý postup začíná oznámením trestného činu OČTŘ, resp. zjištěním těchto orgánů z vlastních poznatků, trestních oznámení či jiných podnětů o skutečnostech nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin. Trestní oznámení podá zpravidla oběť či osoby jí blízké, svědci nebo např. lékař či škola. Je ovšem třeba poukázat také na to, že oznámení mohou být i falešná, jejichž nejčastějším cílem je se údajnému „pachateli“ pomstít a tímto jej v podstatě zničit.¹³⁰

5.1 Podání vysvětlení a výslech svědků – oběti

§101 odst. 2 TŘ vyžaduje, aby při výslechu svědka byla šetřena jeho osobnost, zejm. jeho osobní a intimní oblast, např. jeho sexualita při objasňování sexuálních deliktů. Podle §101 odst. 3 TŘ otázky směřující do intimní oblasti vyslýchaného, zejm. pokud jde o poškozeného, lze klást jen, pokud je to nezbytné pro objasnění skutečností důležitých pro trestní řízení, zvláště šetrně a po obsahové stránce vyčerpávajícím způsobem, aby nebylo nutné výslech opakovat.

Pokud by okolnosti nasvědčovaly tomu, že svědkovi v souvislosti s podáním svědectví mohla zřejmě vzniknout újma, učiní OČTŘ opatření k utajení podoby i totožnosti svědka dle §55 odst. 2 TŘ. Tato ochrana náleží takové osobě již při podání vysvětlení (§158 odst. 8 TŘ).

Když se zaměřím na objasňování nejčastěji páchaných sexuálních deliktů (znásilnění, pohlavní zneužití), otázky OČTŘ by měly být zaměřeny zejm. na místo a dobu spáchání trestného činu, identifikaci pachatele, vztah oběti a pachatele, věk oběti, zda došlo k pohlavnímu styku a jakým způsobem, zda došlo k souloži, zda se tak stalo dobrovolně ze strany oběti či pod nátlakem pachatele, zda pachatel použil násilí a jaké intenzity, zda využil bezbrannosti oběti, zda a jak se oběť bránila, zda byly na místě činu další osoby-svědkové, apod.¹³¹ Dle mého názoru, sexuální delikty často probíhají „o samotě“ pouze za účasti pachatele a oběti, bez přítomnosti jakýchkoliv dalších svědků, proto bude výpověď oběti podstatná. Na druhou stranu, právě tyto oběti prožívají silné emoce, které mohou zhoršit proces vnímání a zapamatování. V důsledku toho může oběť podat

¹²⁹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Forenzní psychologie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004. s. 149.

¹³⁰ KONRÁD, Zdeněk, MUSIL, Jan, SUCHÁNEK, Jaroslav. Kriminalistika. 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2004. s. 468.

¹³¹ Tamtéž, s. 469.

i ne zcela objektivní a správnou výpověď.¹³² Výslech sexuálně zneužitého dítěte by měl probíhat ve vhodném prostředí, osobou schopnou navázat s dítětem kontakt a vybudovat si u něj pocit důvěry, a měl by být proveden tak, aby již nemusel být opakován.¹³³

V případě posuzování věrohodnosti oběti znásilnění jde ve většině případů o zjištění nikoli skutečnosti, zda k souloži či jiným sexuálním aktivitám došlo či nikoliv, ale zjištění, zda k sexuálním aktivitám došlo dobrovolně nebo nedobrovolně.¹³⁴

5.1.1 Přípravné řízení

Policejní orgán je povinen učinit všechna potřebná šetření a opatření k odhalení skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, a směřující ke zjištění jeho pachatele.¹³⁵

Dle §158 odst. 3 TŘ v tzv. fázi prověřování policejní orgán opatřuje potřebné podklady a nezbytná vysvětlení a zajišťuje stopy trestného činu. Policejní orgán tedy může mj. dle §158 odst. 3 písm. a) vyžadovat podání vysvětlení osob, mezi nimiž může být i oběť.

V této fázi může být oběť za podmínek v §158 odst. 9 TŘ také vyslechnuta jako svědek.¹³⁶

1. A to buď tehdy, má-li výpověď osoby povahu neodkladného nebo neopakovatelného úkonu¹³⁷ – v takovém případě policejní orgán osobu vyslechně jako svědka za podmínek v §158a TŘ, dle kterého je třeba jej provést na návrh státního zástupce a za účasti soudce. Soudce v takovém případě odpovídá za zákonnost provedení úkonu a k tomu cíli může do průběhu úkonu zasahovat. Soudci však nepřísluší přezkoumávat závěr státního zástupce o tom, že úkon je podle zákona neodkladný nebo neopakovatelný. Takový postup má být ovšem výjimečným.
2. Jako svědek může být dále vyslechnuta i osoba mladší 18 let, a také osoba, o jejíž schopnosti správně a úplně vnímat, zapamatovat si nebo reprodukovat jsou s ohledem na její psychický stav pochybnosti. Pro výslech osob mladších 18 let, jejichž oživování v paměti by vzhledem k věku mohlo nepříznivě ovlivňovat její duševní a mravní vývoj, zákon stanoví v §102 TŘ zvláštní podmínky. Tímto svědkem může být např. oběť pohlavního zneužití. V takovém případě je třeba vést výslech zvlášť šetrně, způsobem, aby výslech nemusel být opakován. K výslechu musí být přibrán OSPOD, příp. jiná osoba mající zkušenosti s výchovou mládeže, která by přispěla k správnému vedení výslechu, příp. rodiče. V dalším řízení má být taková osoba vyslechnuta jen v nutných případech. V řízení před soudem je možno na podkladě rozhodnutí soudu provést důkaz přečtením protokolu nebo přehráním záznamu pořízeného

¹³² KONRÁD, Zdeněk, MUSIL, Jan, SUCHÁNEK, Jaroslav. Kriminální právo..., s. 72.

¹³³ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Oběti sexuálního násilí. In KOVÁŘ, Petr a kol. Sexuální agrese..., s. 82.

¹³⁴ Tamtéž, s. 69.

¹³⁵ §158 odst. 1 TŘ.

¹³⁶ V rozšířeném přípravném řízení žádné takové podmínky nejsou (§169 odst. 1 TŘ). Naopak ve zkráceném přípravném řízení je možných výslech svědka pouze jako neodkladný či neopakovatelný úkon (§179b odst. 1 TŘ).

¹³⁷ Neodkladný a neopakovatelný úkon – viz. §160 odst. 4 TŘ.

o výsledku i bez podmínek uvedených v § 211 odst. 1 a 2 TŘ. Osobě mladší než 18 let lze klást otázky jen prostřednictvím OČTŘ.

3. Dále je možno dle §158 odst. 9 TŘ vyslechnout jako svědka i osobu, jejíž výpověď má podle odůvodněného předpokladu rozhodující význam pro zahájení trestního stíhání, nasvědčují-li zjištěné skutečnosti tomu, že by mohl být na takovou osobu pro její výpověď vyvíjen nátlak, anebo hrozí z jiného důvodu, že bude ovlivněna její výpověď.¹³⁸ Tou může být také právě oběť.

Pokud výslechy svědků nebyly po zahájení trestního stíhání provedeny znovu podle §164 odst. 4 TŘ, lze protokoly o jejich výsledku v hlavním líčení číst nebo obrazové a zvukové záznamy pořízené o jejich výsledku provedené prostřednictvím videokonference přehrát pouze v případech dle §211 odst. 1, odst. 2 písm. a), odst. 3 písm. b), písm. c) TŘ; jinak lze pouze předestřít protokoly o jejich výsledku podle §212 TŘ. Pokud je osoba, která podala vysvětlení později vyslýchána jako svědek či obviněný, nemůže být úřední záznam o podaném vysvětlení ani přečten, ani jinak konstatován jeho obsah.¹³⁹ Úřední záznamy lze číst v hlavním líčení pouze se souhlasem obžalovaného a státního zástupce.¹⁴⁰

Jestliže nasvědčují zjištěné a odůvodněné skutečnosti tomu, že byl spáchán trestný čin a že jej spáchala určitá osoba, policejní orgán rozhodne o zahájení trestního stíhání. Tímto okamžikem se fáze prověřování přesouvá do tzv. fáze vyšetřování.¹⁴¹ V této fázi je možné provést výslech svědka, vč. oběti za podmínek §164 odst. 1 TŘ, tedy pokud se jedná o neodkladný nebo neopakovatelný úkon nebo výslech osoby mladší osmnácti let či osoby, o jejíž schopnosti správně a úplně vnímat, zapamatovat si nebo reprodukovat jsou s ohledem na její psychický stav pochybnosti, nebo nasvědčují-li skutečnosti tomu, že by na svědka mohl být pro jeho výpověď vyvíjen nátlak. Jinak může být poškozený a další svědci vyslechnuti jen tehdy, hrozí-li z jiného důvodu, že bude ovlivněna jejich výpověď nebo schopnost zapamatovat si rozhodné skutečnosti nebo schopnost tyto skutečnosti reprodukovat.

5.1.2 Řízení před soudem

Hlavní líčení je stěžejní částí, kdy soud provádí dokazování – ten mj. provádí výslech svědků vč. obětí za podmínek v §209 TŘ.

Dle mého názoru oběti sexuálních deliktů mohou mít strach se s pachatelem znovu setkat, proto může být u těchto obětí vhodné, aby předseda senátu učinil opatření k zajištění bezpečnosti

¹³⁸ Tehdy, jestliže lze předpokládat, že další prověřování trestního oznámení nebo jiného podnětu k trestnímu stíhání bude trvat delší dobu, zejm. proto, že nebyla zjištěna osoba, u níž je dostatečně odůvodněn závěr, že trestný čin spáchala, a v důsledku toho nelze zahájit trestní stíhání a hrozí ztráta důkazní hodnoty výpovědi.

¹³⁹ §158 odst. 6 TŘ.

¹⁴⁰ §211 odst. 6 TŘ.

¹⁴¹ Toto členění přípravného řízení se netýká tzv. zkráceného přípravného řízení dle §179a an. TŘ.

nebo utajení totožnosti oběti, případně vykázal obžalovaného po dobu výslechu oběti z jednací síně.¹⁴² Dle ESLP „trestní řízení týkající se sexuální trestné činnosti je často obětí vnímáno jako utrpení, zejm. když je oběť proti své vůli konfrontována s obžalovaným. Při hodnocení toho, zda se v takovém řízení obžalovanému dostalo spravedlivého řízení, je třeba vzít v úvahu právo na respektování soukromého života údajné oběti. ESLP připouští, že v trestním řízení týkajícím se pohlavního zneužívání je možné přijmout některá opatření za účelem ochrany oběti, a to za podmínky, že tato opatření umožní přiměřený a účinný výkon práv obhajoby. Při zajišťování práv obhajoby může být po soudních orgánech vyžadováno, aby přijaly opatření k vyvážení ztížených podmínek, za nichž pracuje obhajoba.“¹⁴³

Místo přímého výslechu svědka lze v hlavním líčení číst protokoly o jeho výpovědi za podmínek §211 odst. 1 - odst. 4 TŘ. Jedná se však o „výjimku ze zásady ústnosti a kontradiktornosti, v jejímž důsledku dochází k omezení práva obhajoby vůči takovému svědkovi, především možnosti zúčastnit se jeho výslechu a klást mu otázky, jež je součástí práva na spravedlivý proces ve smyslu čl. 6 odst. 1 a odst. 3 písm. d) EÚLP...“¹⁴⁴

Ústavní soud se ve svém nálezu vyjádřil k použitelnosti důkazu provedeného jako neodkladný nebo neopakovatelný úkon podle §158a TŘ, jehož se obhajoba nemohla účastnit, v řízení před soudem. Tyto mohou být použity pouze výjimečně, a to zvláště tehdy, jedná-li se o jediný či rozhodující důkaz o vině. V takovém případě OČTŘ nemají automaticky spoléhat na užití §211 odst. 2 písm. b) TŘ, ale musí vyvinout aktivní úsilí k provedení úkonu znova, aby se jej již obhajoba mohla účastnit, nejlépe v řízení před soudem. Až pokud úsilí bylo marné či úkon z povahy věci opakovat nelze, je možné obžalovaného odsoudit jen na základě důkazu (výpovědi svědka), jehož se obhajoba nemohla účastnit, pouze za splnění dalších přísných kumulativních podmínek: řízení jako celek lze považovat za spravedlivé a existující skutečnosti dostatečně vyvažující nevýhody spojené s připuštěním takového důkazu, včetně možnosti řádného a spravedlivého posouzení jeho věrohodnosti a spolehlivosti. §211 odst. 2 písm. b) TŘ nesmí sloužit k obcházení práv obhajoby. V opačném případě dochází k porušení práva na spravedlivý proces.¹⁴⁵

Rovněž dle ESLP „musí být všechny důkazy obvykle provedeny při veřejném jednání za přítomnosti obžalovaného, a to za účelem toho, aby byla možnost kontradiktorní argumentace. Z této zásady existují výjimky, ale tyto nesmějí porušovat práva obhajoby...“¹⁴⁶

ESLP v rozsudku *Balšán proti ČR* uvádí podmínky, kdy je možné založit odsouzení na výpovědi svědka, který nebyl obhajobou vyslechnut v žádné fázi řízení. Je to možné tehdy, pokud

¹⁴² §209 odst. 1 TŘ.

¹⁴³ Rozsudek ESLP ze dne 21. 7. 2011 ve věci 44438/06 – Breukhoven proti České republice.

¹⁴⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 12. 7. 2011, sp. zn. IV. ÚS 569/11.

¹⁴⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 23. 2. 2015, sp. zn. I. ÚS 2852/14.

¹⁴⁶ Rozsudek ESLP ze dne 21. 7. 2011 ve věci 44438/06 – Breukhoven proti České republice.

úkon nebyl proveden z důvodu nemožnosti svědka nalézt, přičemž musí být prokázáno, že OČTŘ takového svědka aktivně vyhledávaly; dále odsouzení se za žádných okolností nesmí zakládat na sporném svědectví.¹⁴⁷

Z výše uvedeného plyne, že je třeba pečlivě vyvažovat právo svědka (oběti) na svou ochranu a respektování soukromého života na straně jedné a právo obviněného na spravedlivý proces a právo na obhajobu na straně druhé.

5.2 Rekognice

Oběť jakožto svědek může být vyzvána k provedení rekognice dle §104b TŘ, tedy ke znovu rozpoznání totožnosti osoby či věci. Před provedením rekognice je třeba ji vyslechnout o okolnostech, za kterých osobu či věc vnímala, a o jejích znacích či zvláštностech, dle kterých by bylo možné osobu či věc poznat. Po provedení rekognice je možné provést výslech znovu, pokud je to třeba k odstranění rozporu mezi předchozí výpovědí a výsledky rekognice. Jestliže je rekognice prováděna jako neodkladný či neopakovatelný úkon v přípravném řízení, je nutné ji provést za podmínek §158a TŘ.

Rekognice má velký význam zejm. tehdy, když je oběť jediným svědkem trestného činu, a tedy jako jediná je schopna identifikovat pachatele.¹⁴⁸ Takto to bude dle mého názoru v případě sexuálních trestných činů, neboť právě tyto delikty často probíhají „o samotě“, bez přítomnosti jakýchkoliv dalších svědků, a proto oběť může jedinou osobou, která může pachatele identifikovat.

5.3 Konfrontace

Jestliže výpověď svědka (oběti), v závažných okolnostech nesouhlasí s výpovědí obviněného či jiných svědků, může být svědek postaven obviněnému či jinému svědkovi tváří v tvář, tedy ke konfrontaci dle §104a TŘ. Ta se provádí zásadně až v řízení před soudem.

Specifické podmínky ukládá zákon u osob mladších 18 let, které lze podrobit konfrontaci jen výjimečně, jestliže je to nezbytně nutné pro objasnění věci; dále konfrontaci nelze provést u svědků, jejichž totožnost byla utajena dle §55 odst. 2 TŘ. Tváří v tvář nelze postavit poškozeného mladšího 18 let s obviněným právě v případě sexuálních deliktů – zejm. proto, že opětovné setkání oběti s pachatelem může pro oběť představovat velkou psychickou zátěž, a např. strach z pachatele by mohl ovlivnit a změnit její původní výpověď.¹⁴⁹

¹⁴⁷ Rozsudek ESLP ze dne 18. 7. 2006 ve věci 1993/02 – Balšán proti České republice.

¹⁴⁸ JELÍNEK, Jiří. Trestní právo procesní..., s. 421.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 420.

5.4 Odborná vyjádření a znalecké posudky

Dle §105 TŘ OČTŘ vyžadují odborná vyjádření, pokud je třeba k objasnění skutečnosti důležité pro trestní řízení odborných znalostí. Jestliže pro složitost dané otázky odborné vyjádření nepostačuje, přibere OČTŘ znalce. V přípravném řízení přibírá znalce ten OČTŘ, který považuje znalecký posudek za nezbytný pro rozhodnutí, a v řízení před soudem předseda senátu. §158 odst. 3 písm. b) TŘ výslovně zakotvuje oprávnění policejního orgánu v přípravném řízení v rámci opatřování potřebných podkladů mj. vyžadovat odborná vyjádření od příslušných orgánů, a také znalecké posudky (pokud je to třeba pro posouzení věci). Znalci se poskytnou potřebná vysvětlení ze spisů a vymezí se jeho úkoly. Je-li to třeba, umožní se mu nahlédnout do spisů. Může mu být také dovoleno zúčastnit se výsledku obviněného a svědků, vč. oběti a klást jim otázky vztahující se k předmětu posudku.¹⁵⁰

Dle §107 odst. 2 TŘ znalec přibráný k podání posudku o příčině smrti nebo o zdravotním stavu zemřelého je oprávněn vyžadovat zdravotní dokumentaci této osoby. V ostatních případech (vč. sexuálních deliktů) ji může vyžadovat za podmínek stanovených zvláštním zákonem.¹⁵¹

Soud při hlavním líčení může také vyslechnout znalce. Pokud znalec ve věci nepodal písemný posudek, nebo se od něj odchyluje či jej doplňuje, může mu předseda senátu uložit, aby posudek či jeho doplnění nadiktoval do protokolu nebo jej sám sepsal.¹⁵² Dle §209 odst. 5 TŘ lze místo výsledku znalce číst protokol o jeho výpovědi nebo jeho písemný posudek, pokud byl před jeho podáním poučen dle §106 TŘ a státní zástupce i obžalovaný s tím souhlasí. Znalecké posudky a další listinné a věcné důkazy se pak předloží stranám k nahlédnutí, přičemž, pokud kterákoliv ze stran navrhne přečtení takovéto listiny, soud je povinen ji přečíst.¹⁵³

Při vyšetřování sexuálně motivovaných trestných činů jsou zásadní znalecké posudky z oboru soudního lékařství, psychologie, psychiatrie a sexuologie. Soudní lékařství zkoumá zejm. zda jsou na těle oběti viditelné stopy násilí, soulože, zda mohlo dojít k pohlavnímu styku tak, jak oběť uvádí, zda došlo k defloraci, jaké jsou zdravotní následky, zda je oběť gravidní apod. Znalci-psychologové zkoumají zejm. osobnost a věrohodnost posuzovaných osob (zejm. obviněného a oběti) a psychické dopady činu na oběť. V případě psychologického posuzování oběti je doporučeno analyzovat osobnost a svědeckou způsobilost oběti, analyzovat

¹⁵⁰ §107 odst. 1 TŘ.

¹⁵¹ Tímto zákonem je *zák. č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování*, který v §65 odst. 2 písm. i) stanoví: „Do zdravotnické dokumentace vedené o pacientovi mohou bez jeho souhlasu nahlížet, jestliže je to v zájmu pacienta nebo jestliže je to potřebné pro účely vyplývající z tohoto zákona nebo jiných právních předpisů, a to v nezbytném rozsahu, soudní znalci ve zdravotnických oborech a osoby se způsobilostí k výkonu zdravotnického povolání, které byly pověřeny vypracováním znaleckého posudku znaleckým ústavem, poskytovatelem nebo zdravotnickým pracovníkem, v rozsahu nezbytném pro vypracování znaleckého posudku pro potřebu trestního řízení nebo pro řízení před soudem podle jiných právních předpisů.“

¹⁵² §210 TŘ.

¹⁵³ §213 TŘ.

případný motiv oběti (např. pomsta) a analyzovat samotnou výpověď dle ověřeného systému kritérií (tzv. kritéria reality).¹⁵⁴ Znalci psychiatři posuzují zejm. duševní stav obviněného, zda netrpí duševní poruchou, která by jej činila nepřičetným, zda je možné, že bude trestnou činnost opakovat apod. Sexuologové zkoumají zejm. zda je obviněného fyzicky schopen soulože a oplodnění, zda trpí sexuální deviací atd. Důležité jsou také znalecké posudky z oboru genetiky, které odhalují, jestli odebraný genetický materiál z těla oběti náleží obviněnému.¹⁵⁵

5.5 Lékařské zprávy, lékařské tajemství

Povinnost zdravotnických pracovníků vč. lékařů zachovávat mlčenlivost o všech skutečnostech, o kterých se dozvěděli v souvislosti s poskytováním zdravotních služeb upravuje ZZS v §51. Ten rovněž stanoví výjimky z této povinnosti, kam patří mj. zproštění povinnosti samotným pacientem (příp. zákonným zástupcem) nebo sdělování údajů nebo jiných skutečností pro potřeby trestního řízení způsobem stanoveným právními předpisy upravujícími trestní řízení; za porušení povinné mlčenlivosti se rovněž nepovažuje sdělování údajů nebo jiných skutečností při plnění zákonem uložené povinnosti přezkazit nebo oznámit spáchání trestného činu (§367, §368 TZ). Dle mého názoru půjde nejčastěji o případy, kdy oběť přijde k lékaři, vyžadující lékařské ošetření, s „podezřelými“ zraněními, ovšem oběť nechce sdělit, co se skutečně stalo.

Lékař může být v trestním řízení také vyslechnut jako svědek. Pak se na něj může vztahovat zákaz výslechu dle §99 odst. 2 TŘ, ledaže je povinnosti mlčenlivosti zproštěn přísl. orgánem či pacientem (obětí).

Lékařská dokumentace může být věcí důležitou pro trestní řízení dle §77b odst. 1 písm. a), neboť může sloužit pro důkazní účely. U těchto věcí existuje obecná zákonná povinnost je na vyzvání soudu, státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu předložit či vydat; tato povinnost se ovšem nevztahuje na věci, jejichž obsah se týká okolnosti, o které platí zákaz výslechu, ledaže došlo k zproštění povinnosti zachovat věc v tajnosti nebo k zproštění povinnosti mlčenlivosti.¹⁵⁶

5.6 Prohlídka těla oběti

Dle §114 odst. 1 TŘ je každý povinen se podrobit prohlídce těla, je-li nezbytné zjistit, zda jsou na jeho těle stopy nebo následky trestného činu. Není-li prohlídka těla prováděna lékařem, může ji provést jen osoba téhož pohlaví.

¹⁵⁴ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Oběti znásilnění. Kriminalistika, 2002, roč. 35, č. 3, s. 202-203.

¹⁵⁵ KONRÁD, Zdeněk, MUSIL, Jan, SUCHÁNEK, Jaroslav. Kriminalistika..., s. 475.

¹⁵⁶ §78 odst. 1, odst. 2 TŘ.

Tato vyšetřovací metoda může přispět ke zjištění, zda se osoba skutečně stala obětí sexuálního trestného činu, a k zachycení stop. U znásilnění mohou být na těle oběti viditelné např. podlitiny a potrhaný oděv jako stopy násilí a zápasu (tzv. stopy působení), zbytky ejakulátu, krve, slin či vlasů pachatele (tzv. stopy biologické) apod., dle kterých je mj. možné pomocí analýzy DNA zjistit totožnost pachatele.¹⁵⁷ U pohlavního zneužití může být jedním z vodítek např. deflorace u dívky mladší 15 let.

5.7 Ohledání místa činu

„Ohledání se koná, mají-li být přímým pozorováním objasněny skutečnosti důležité pro trestní řízení. K ohledání se zpravidla přibere znalec.“ (§113 odst. 1 TŘ). Může k němu dojít již v přípravném řízení dle §158 odst. 3 písm. d) TŘ, což je samozřejmě nejúčelnější, neboť nejvíce stop bude na místě činu právě v co nejbližší době po spáchání trestného činu.

„Ohledání místa činu se uskutečňuje zjišťováním, zkoumáním, hodnocením a podchycováním materiální situace místa.“¹⁵⁸ Nejčastějšími místy, kde se odehrávají sexuální delikty, mohou být jednak venkovní prostory (lesy, parky, noční ulice), ale také byty (oběti či pachatele), chaty či jiné neobydlené prostory. Je třeba se zaměřit zejm. na stopy po pobytu pachatele a oběti na místě, stopy po zápase, ohledat konkrétní místo, kde došlo k sexuálnímu jednání (postel, pohovka) a odejmout z něj biologické stopy.¹⁵⁹

¹⁵⁷ KONRÁD, Zdeněk, MUSIL, Jan, SUCHÁNEK, Jaroslav. Kriminálnístika..., s. 465-466.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 317.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 471.

6 Restorativní justice a možnosti jejího užití pro oběti sexuálních trestných činů

6.1 Definice restorativní justice

Jednotná definice restorativní justice není. Byť jsou si všechny podobné, každá klade důraz na různé aspekty.¹⁶⁰ Howard Zehr,¹⁶¹ kterého můžeme považovat za otce restorativní justice, ji definuje jako „Proces, jenž v maximální míře zapojuje všechny, kterých se daná činnost dotkla. Restorativní justice usiluje o maximální možnou míru uzdravení a obnovu trestným činem narušených vztahů, a za tímto účelem účastníkům umožňuje společně identifikovat způsobené újmy, vzniklé potřeby a od nich se odvíjející povinnosti a závazky“.¹⁶²

Z českých autorů jsem vybrala, dle mého názoru, velmi výstižnou definici P. Masopust Šachové, dle které je restorativní justice „Takový způsob řešení následků trestné činnosti, který se primárně orientuje na náhradu způsobené újmy, obnovu narušených vztahů, objasnění příčin trestné činnosti a na integraci oběti a pachatele zpět do společnosti. Řešení dané věci se nejlépe dosahuje společně za pomoci vzájemného dialogu a aktivní účasti přímých účastníků, osob na jejich podporu a dotčených komunit, případně osob dalších.“¹⁶³

Restorativní justice staví na několika základních principech: princip aktivní zodpovědnosti pachatele, princip aktivní participace stran dotčených trestným činem, princip reparace vzniklé újmy a obnovy mezilidských vztahů a princip znovuzачlenění oběti a pachatele do společnosti, princip přerozdělení úloh státu a společnosti v procesu řešení kriminality.¹⁶⁴ Zaměřuje se více na následky trestné činnosti (škoda a trauma způsobené oběti), než na fakt, že došlo k porušení zákona. Vede pachatele k převzetí zodpovědnosti za svoje jednání a k pochopení, co svým jednáním způsobil. Podporuje zapojení a účast všech bezprostředně dotčených stran (obětí,

¹⁶⁰ STRÉMY, Tomáš. Teoreticko-metodologické východiská restorativnej justície. In: STRÉMY, Tomáš (ed.): Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014. s. 63.

¹⁶¹ Howard Zehr [online]. zehr-institute.org [cit. 7. března 2020]. Dostupné na <<https://zehr-institute.org/staff/howard-zehr/>>.

¹⁶² ZEHR, Howard. Úvod do restorativní justice. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003. s. 26.

¹⁶³ MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. Co potřebuje restorativní justice z trestněprávní perspektivy? Aneb hledání ideálního právního rámce. In: ŠČERBA, Filip. (ed). Kriminologické dny 2018. Sborník z VI. ročníku mezinárodní konference Kriminologické dny pořádaný ve dnech 18.–19. 1. 2018 Českou kriminologickou společností ve spolupráci s Právníckou fakultou Univerzity Palackého v Olomouci. 1. vydání, Olomouc: Iuridicum Olomoucense, o.p.s., 2018. s. 351.

¹⁶⁴ STRIGÁČOVÁ, Dominika. Princíp aktívnej participácie jako základný princíp restorativnej justície. In: STRÉMY, Tomáš (ed.): Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach..., s. 149.

pachatel, společnost), posiluje uspokojení potřeb a odškodnění obětí, poskytuje příležitost k dialogu mezi obětí a pachatelem a podporuje spolupráci a reintegraci oběti a pachatele.¹⁶⁵

Restorativní justice klade důraz na ozdravení a posílení sociálních vazeb, přičemž základem je vzájemné porozumění, zodpovědnost a projev lítosti ze strany pachatele. Nezbytnou podmínkou je také empatie, neboť při její absenci není možné dosáhnout upřímné omluvy pachatele, a tedy ani úspěšného dosažení cíle restorativní justice.¹⁶⁶

Proto může být dle mého názoru restorativní justice pro oběti smysluplná, neboť vytváří prostor pro uspokojování potřeb obětí a dialog mezi obětí a pachatelem. Na druhou stranu někteří tvrdí, že „neexistuje dostatečný důkaz pro podporu názoru, že restorativní justice poskytuje obětem sexuálních útoků větší spravedlnost a zadostiučinění než soud.“¹⁶⁷

6.2 Odklony v trestním řádu a jejich restorativní aspekty

Oproti restorativní justici současný systém trestního soudnictví (tzv. retributivní justice) nedává obětem prostor vyprávět svůj příběh a reálně se účastnit řešení trestní věci; potřeby obětí jsou fakticky dosti přehlíženy a oběť slouží spíše jako prostředek k získání důkazů.¹⁶⁸

Ovšem určité prvky restorativní justice jsou promítnuty i v našem trestním řádu – a to zejm. prostřednictvím tzv. odklonů. Odklonem rozumíme jakousi alternativu či odchylku od klasického trestního řízení – tedy trestní řízení neprobíhá, resp. neskončí standartním způsobem.¹⁶⁹ Jedním z důvodů zakotvení odklonů byla zejm. snaha posílit práva a postavení oběti v trestním řízení.¹⁷⁰ Mezi odklony řadíme podmíněné zastavení trestního stíhání, narovnání, dohodu o vině a trestu, podmíněné odložení podání návrhu na potrestání a v případě provinění mladistvých odstoupení od trestního stíhání.^{171,172} Primárně jde o napravení narušených vztahů mezi pachatelem a obětí.¹⁷³ Níže stručně uvádím ty podmínky těchto odklonů, které mohou být považovány za jakýsi odraz restorativní justice.

¹⁶⁵ STRÉMY, Tomáš. Teoreticko-metodologické východiská restorativnej justície. In: STRÉMY, Tomáš (ed.): Restorativna justícia a alternativne tresty..., s. 66-68.

¹⁶⁶ SZABOVÁ, Eva. Restorativna justícia a poškodený vo vzťahu k trestnému konaniu. In: STRÉMY, Tomáš (ed.): Restorativna justícia a alternativne tresty v aplikačnej praxi. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2015. s. 177.

¹⁶⁷ DALY, K., CURTIS-FAWLEY, S., BOUHOURS B. Sexual Offence Cases Finalised in Court, by Conference, and by Formal Caution in South Australia for Young Offenders. Brisbane. School of Criminology and Criminal Justice. 2003. In: VELIKOVSKÁ, Martina. Psychologie obětí trestných činů. Praha: Grada Publishing a.s., 2016. s. 50.

¹⁶⁸ SZABOVÁ, Eva. Restorativna justícia a poškodený vo vzťahu k trestnému konaniu. In: STRÉMY, Tomáš (ed.): Restorativna justícia a alternativne tresty v aplikačnej praxi..., 175.

¹⁶⁹ JELÍNEK, Jiří. Trestní právo procesní..., s. 728.

¹⁷⁰ MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. Restorativní justice v oblasti vězeňství: utopie, nebo výzva? Časopis pro právní vědu a praxi. 2016, č. 1, s. 21-36.

¹⁷¹ JELÍNEK, Jiří. Trestní právo procesní..., s. 728-729.

¹⁷² Trestní příkaz zde mezi odklony neřadím, neboť (byť se také jedná o jakousi odchylku od standartního trestního řízení) je zde soudem vydáno autoritativní rozhodnutí bez jakýchkoliv restorativních aspektů.

¹⁷³ JELÍNEK, Jiří. Trestní právo procesní..., s. 728.

U **podmíněného zastavení trestního stíhání** (§307 an. TR) a u **podmíněného odložení podání návrhu na potrestání** (§179g an. TR) je jednou z podmínek, že pachatel poškozenému nahradí škodu či vydá bezdůvodné obohacení, příp. s poškozeným o náhradě škody či vydání bezdůvodného obohacení uzavře dohodu, anebo k tomuto učiní jiná potřebná opatření. Je-li to odůvodněno povahou a závažností trestného činu, může být další podmínkou pro pachatele složení peněžité částky na účet soudu (a v přípravném řízení na účet státního zastupitelství) určené státu na peněžitou pomoc obětem trestných činů.

V případě **narovnání** (§309 an. TR) je základní podmínkou souhlas poškozeného s tímto postupem. Dalšími podmínkami jsou mj., že pachatel poškozenému nahradí škodu či vydá bezdůvodné obohacení anebo učiní jiné potřebné úkony nebo opatření úkony k náhradě škody či vydání bezdůvodné obohacení, příp. jinak odčiní újmu vzniklou trestným činem; a složí na účet soudu peněžitou částku (a v přípravném řízení na účet státního zastupitelství) určenou státu na peněžitou pomoc obětem trestných činů.

Při sjednávání **dohody o vině a trestu** (§175a an. + §314o an. TR) státní zástupce dbá na zájmy poškozeného. O době a místě jednání státní zástupce poškozeného vyrozumí a zároveň jej upozorní na možnost uplatnit nárok na náhradu škody či vydání bezdůvodného obohacení nejpozději při prvním jednání o dohodě. Je-li poškozený u sjednávání přítomen, vyjádří se zejm. k rozsahu a způsobu náhrady škody či vydání bezdůvodného obohacení. Dohoda pak obsahuje mj. způsob a rozsah náhrady škody či vydání bezdůvodného obohacení (bylo-li dohodnuto).

K **odstoupení od trestního stíhání** v případě provinění mladistvých (§70 an. ZSM) lze za splnění dalších podmínek přistoupit zejm. tehdy byla-li úplně nebo alespoň částečně nahrazena škoda či vydáno bezdůvodného obohacení způsobené proviněním a poškozený s takovým odškodněním či rozsahem bezdůvodného obohacení souhlasil.

6.3 Restorativní programy

Jedněmi z prvků restorativní justice jsou restorativní programy, což jsou jakékoliv procesy, které usilují o obnovu trestným činem narušených vztahů, primárně vztahu mezi pachatelem a obětí.¹⁷⁴ Pojem restorativní programy nalezneme v §4 ZOTČ, jako jednu z forem odborné pomoci; podrobněji ovšem definován není. Základními restorativními programy jsou **mediace**, skupinové komunitní a rodinné **konference** a **kruhy** společného rozhodování, přičemž nejrozšířenějším a nejznámějším programem je mediace.¹⁷⁵

¹⁷⁴ JELÍNEK, Jiří a kol. Zákon o obětech trestných činů. ..., s. 48.

¹⁷⁵ ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍČKOVÁ, Lenka, DOUBRAVOVÁ, Dagmar. Probace a mediace. Možnosti řešení trestných činů. 1. vydání. Praha: Portál, 2010. s. 34-35.

6.3.1 Mediace

Právní základy mediace a její definici podává pro své účely ZPMS v §2 odst. 2: „Mediací se rozumí mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným a činnost směřující k urovnání konfliktního stavu vykonávaná v souvislosti s trestním řízením. Mediace lze provádět jen s výslovným souhlasem obviněného a poškozeného.“ Mediace v trestních věcech provádí PMS, buď na pokyn OČTŘ nebo i bez něj, zejm. z podnětu pachatele či oběti.^{176,177} „PMS pomáhá při odstraňování následků trestného činu poškozeným a dalším osobám dotčeným trestným činem.“¹⁷⁸

Mediace v trestním řízení znamená určitý proces řešení mezilidských sporů za pomoci třetí nezávislé osoby (mediátora), s cílem usmíření pachatele a oběti. „Dává velký prostor tomu, kdo utrpěl újmu, tj. oběti. Má být pro oběť příležitostí, jak získat morální satisfakci a obnovit si důvěru ve spravedlnost a uplatnění práva“.¹⁷⁹ Jde vlastně o formu komunikace mezi obětí a pachatelem usměrňovaný ze strany mediátora.¹⁸⁰

Základní principy, na kterých mediace staví, jsou dobrovolnost účasti ze strany oběti i pachatele, důvěrnost, změna soupeření na spolupráci, orientace na budoucnost, pochopení odlišností, hledání nových možností, nestrannost, svoboda rozhodování, nízké finanční náklady a převzetí zodpovědnosti pachatelem.¹⁸¹

6.3.2 Možnost a vhodnost užití mediace

Ne každý případ je vhodný k řešení formou mediace. Je důležité, aby se pachatel ke spáchání trestného činu doznal a vyjádřil svou snahu a ochotu následky svého jednání napravit. Vhodnějšími případy k mediaci jsou takové, kde se oběť a pachatel již před spácháním trestného činu znali, měli mezi sebou nějaký vztah, přičemž má cenu tento vztah ozdravit a obnovit.¹⁸²

Někteří argumentují tím, že závažná trestná činnost, kam nepochybně spadá i trestná činnost sexuální, není pro mediaci vhodná, neboť její oběti jsou velmi zranitelné a pachatele je potřeba potrestat. Jiní však uvádějí, že pokud jsou obětem nabídnuty i alternativní možnosti, přikloní se spíše k modelu restorativní justice, protože pouhé potrestání pachatele nepřináší obětem adekvátní

¹⁷⁶ HOLÁ, Lenka, HRNČIŘÍKOVÁ, Miluše. Mimosoudní metody řešení sporů. Praha: Leges, 2017. s. 155.

¹⁷⁷ §4 odst. 7 ZPMS.

¹⁷⁸ §4 odst. 3 ZPMS.

¹⁷⁹ MATOUŠKOVÁ, Andrea. Mediace mezi pachatelem a obětí-restorativní východiska. In: HOLÁ, Lenka, MALACKA, Michal a kol. Mediace a reflexe jejích aktuálních trendů. Praha: Leges, 2014. s. 168.

¹⁸⁰ STRÉMY, Tomáš, KURILOVSKÁ, Lucia, VRÁBLOVÁ, Miroslava. Restorativní justice. Praha: Leges, 2015. s. 235.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 238-239.

¹⁸² Tamtéž, s. 234.

řešení jejich situace.¹⁸³ Já se přikláním k názoru druhému, neboť je to primárně oběť, komu bylo ublíženo, a ta by si měla také vybrat, jakou cestou chce činit, resp. jeho následky řešit.

Důležitá je také správně zvolená doba provedení mediace. Promyšlené načasování mediace a důkladná příprava oběti a pachatele na její provedení je zárukou toho, že dialog mezi nimi vedený za přítomnosti mediátora situaci oběti nezhorší.¹⁸⁴ Zejm. u násilných trestných činů vč. sexuálních obětí v brzké době po spáchání činu nemusí být připravena se s pachatelem setkat a nebude chtít program podstoupit. Proto je možné k nim přistoupit v jakémkoliv fázi trestního řízení, resp. po zahájení trestního stíhání.¹⁸⁵

Domnívám se, že mediace může být pro oběti sexuálních deliktů přínosná v tom smyslu, že mohou říci pachateli, jaké trauma jim svým protiprávním jednáním způsobil, mohou získat odpovědi na své otázky (*např. Proč právě já? Co se stalo? Může se mi to stát znovu? Může Ti věřit?*) a mohou docílit omluvy od pachatele. Podle zjištění J. Tomáška¹⁸⁶ nejčastějšími důvody pro podstoupení mediace, které oběti uváděly, byly touha slyšet od pachatele jasnou omluvu, zjistit motiv jednání pachatele, získat náhradu škody, přispět svou účastí k nápravě pachatele a vyhnout se zdlouhavému soudnímu řízení.

Na druhou stranu, pro oběti sexuálních deliktů může být velice těžké se s pachatelem znovu setkat, proto mnoho z nich mediaci nebude chtít podstoupit. Největším rizikem je neúspěšná mediace, kdy oběť nezíská, co očekává, resp. pro ni může mít i negativní účinky. Dle výzkumu M. Scheinosta¹⁸⁷ s vyšší závažností trestných činů zájem o mediaci klesá; mediace by dle většiny respondentů měla být prováděna spíše u méně závažných trestných činů. 89 % dotázaných byla proti uplatnění mediace u násilné trestné činnosti.

Na základě výše uvedeného by mělo být vždy důsledně zvažováno, zda je vhodné k mediaci, resp. k restorativnímu programu přistoupit, zejm. s ohledem na povahu a závažnost trestného činu, nebezpečnost pachatele, míru viktimizace a osobnost oběti.¹⁸⁸ Myslím, že klíčový by měl být názor oběti, jakým způsobem chce svou situaci řešit a zda chce a je připravena mediaci podstoupit.

¹⁸³ KARKOŠKOVÁ, Slávka. Mediace a její modifikace v případech sexuálního zneužívání dětí. In: HOLÁ, Lenka, MALACKA, Michal a kol. Mediace..., s.171.

¹⁸⁴ MATOUŠKOVÁ, Andrea. Mediace mezi pachatelem a obětí-restorativní východiska. In: HOLÁ, Lenka, MALACKA, Michal a kol. Mediace..., s. 168.

¹⁸⁵ ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍČKOVÁ, Lenka, DOUBRAVOVÁ, Dagmar. Probace a mediace. Možnosti řešení trestných činů. 1. vydání. Praha: Portál, 2010. s. 41.

¹⁸⁶ TOMÁŠEK, Jan. Mediace z pohledu kriminologického výzkumu. In STRÉMY, Tomáš (ed.): Restorativní justícia a alternativne tresty v teoretických súvislostiach..., s. 433.

¹⁸⁷ SCHEINOST, Miroslav. Česká veřejnost a sankční politika. In STRÉMY, Tomáš (ed.): Restorativní justícia a alternativne tresty v teoretických súvislostiach..., s. 50-51.

¹⁸⁸ JELÍNEK, Jiří a kol. Zákon o obětech trestných činů..., s. 49.

6.3.3 Předpoklady uplatnění mediace v případě sexuálního zneužívání dětí

Vzhledem k závažnosti a citlivosti této problematiky a k vyšší zranitelnosti dětí jako obětí sexuálních deliktů jsou kladeny zvýšené požadavky na straně mediátora, pachatele, oběti a ostatních zainteresovaných osob (rodina, přátelé apod.).¹⁸⁹

Mediátor musí být důkladně připravený, zkušený a měl by absolvovat speciální výcvik. Měl by mít povědomí o způsobech manipulace ze strany pachatelů, o jejich tendencích k popírání odpovědnosti a bagatelizaci újmy, kterou způsobili, o traumatu a posttraumatických symptomech a projevech sekundární viktimizace obětí, a měl by být schopen minimalizovat nerovnováhu mezi stranami.¹⁹⁰

U pachatele nestačí jeho pouhý souhlas s mediací či její iniciací. Je doporučeno, aby se k mediaci přistoupilo až v momentě, kdy pachatel podstoupil terapii, a podle posouzení lékaře došlo u pachatele k pozitivní změně chování, myšlení a přesvědčení. Pachatel by se měl vcítit do role oběti a nepokoušet se o žádnou manipulaci. Měla by být tedy prověřena i motivace pachatele k účasti na mediaci.¹⁹¹

Základními předpoklady na straně oběti jsou dobrovolnost, důkladná příprava a silná sociální podpora. Součástí příprav je ujištění dětské oběti, že jeho názorům, potřebám a zájmům bude nasloucháno a budou brány v potaz. Za účelem vyvážení nerovnováhy moci si dítě může k mediaci přizvat ke své podpoře vícero osob, kterým důvěřuje a které jej budou chránit před možností manipulací ze strany pachatele.¹⁹²

6.4 Pozitiva a negativa restorativních programů

Pozitivem restorativních programů je zejm. skutečnost, že reagují na práva a potřeby oběti lépe než soudní proces.¹⁹³ Mohou přinést jakési uzdravení oběti. Oběť může pachateli odpustit, resp. ho určitým způsobem pochopit a zbavit se svého břemene. Oběť se může dozvědět více o pachateli, klást mu otázky, vyjádřit své emoce, pocity a potřeby, sdělit pachateli, co svým činem způsobil, vyřešit existující konflikt, být součástí trestního řízení a takto se s trestným činem vyrovnat.¹⁹⁴ Restorativní programy mohou oběti pomoci vyrovnat se s pocity křivdy, ponížení, vzteku, bolesti, lítosti či obav o tom, že se něco podobného bude někdy opakovat.¹⁹⁵ Ulevit se však

¹⁸⁹ KARKOŠKOVÁ, Slávka. Mediace a její modifikace v případech sexuálního zneužívání dětí. In: HOLÁ, Lenka, MALACKA, Michal a kol. Mediace..., s.176.

¹⁹⁰ Tamtéž.

¹⁹¹ Tamtéž, s. 176-178.

¹⁹² Tamtéž, 179-180.

¹⁹³ STRÉMY, Tomáš, KURILOVSKÁ, Lucia, VRÁBLOVÁ, Miroslava. Restorativna justícia..., s. 101.

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 104.

¹⁹⁵ HOLÁ, Lenka, HRNČIŘÍKOVÁ, Miluše. Mimosoudní metody řešení sporů..., s. 155.

může i samotnému pachateli, který může oběti vše vysvětlit, projevit svou lítost a omluvit se. Pozitivní stránkou může být i jakési odbřemenění soudů.¹⁹⁶

Negativem restorativních programů může být nejistota o jejich efektivnosti, resp. o tom, zda je možné vždy dosáhnout jejich cíle. Závisí to na konkrétních okolnostech, případu a osobě oběti a pachatele. Ne vždy může být oběť připravena a schopna pachateli odpustit, a naopak pachatel nebude chtít uznat svou vinu či se oběti omluvit. V horším případě může dojít, např. v důsledku zastrasování či odplaty ze strany pachatele, k sekundární či opakované viktimizaci oběti.¹⁹⁷

Dalším negativem je rovněž prozatím ne příliš časté využívání restorativních programů, a to zejm. pro nedokonalost a neúplnost právní úpravy, přístup OČTŘ a informovanost veřejnosti.¹⁹⁸ Bohužel v současnosti dochází ke snižování počtu provedených trestních mediací, zejm. z důvodu upřednostnění rychlosti vyřízení věci.¹⁹⁹ Dalším důvodem malé četnosti mediací je i neochota oběti se mediace zúčastnit, např. proto, že má obavy ze setkání s pachatelem či z jeho následné pomsty.²⁰⁰

Dle mého názoru pozitivní stránka restorativních programů převyšuje, neboť může oběti zásadním způsobem oběti pomoci vyrovnat se se svým traumatem. Některým negativům je také možné určitým způsobem předejít – např. důslednou přípravou a zvážením, zda v konkrétním případě k restorativnímu programu přistoupit.

¹⁹⁶ MATOUŠKOVÁ, Andrea. Mediace mezi pachatelem a obětí-restorativní východiska. In: HOLÁ, Lenka, MALACKA, Michal a kol. Mediace..., s. 170.

¹⁹⁷ JELÍNEK, Jiří a kol. Zákon o obětech trestných činů..., s. 49.

¹⁹⁸ MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. Co potřebuje restorativní justice z trestněprávní perspektivy? Aneb hledání ideálního právního rámce. In: ŠČERBA, Filip. (ed). Kriminologické dny 2018..., s. 347.

¹⁹⁹ Počet mediací mezi pachateli a oběťmi trestných činů klesá [online]. ceska-justice.cz, 19.10.2017 [cit. 4. října 2019]. Dostupné na <<https://www.ceska-justice.cz/2017/10/pocet-mediaci-pachateli-obetmi-trestnych-cinu-klesa/>>.

²⁰⁰ ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍČKOVÁ, Lenka, DOUBRAVOVÁ, Dagmar. Probace a mediace. Možnosti řešení trestných činů..., s. 53.

Závěr

Cílem mé diplomové práce bylo vytvoření uceleného souboru poznatků o obětech trestných činů se zaměřením na oběti trestných činů sexuálních. Dospěla jsem k závěru, že tyto oběti jsou specifické z hlediska následků a dopadů takovéto trestné činnosti. Nejzávažnější jsou následky v psychické, sexuální a emocionální oblasti, které mohou být i celoživotní. Oběti sexuálních trestných činů jsou vystaveny vyššímu riziku reaktivních stavů s návazností na vážnou posttraumatickou stresovou poruchu. U obětí znásilnění to může být tzv. rape trauma, u obětí pohlavního zneužití syndrom sexuálně zneužitého dítěte.

Oběti sexuálních deliktů jsou náchylnější k sekundární viktimizaci, jejímž zdrojem může být např. zastrašování či vydírání ze strany pachatele, nedůvěra ze strany osob oběti blízkých nebo nešetrný postup OČTŘ či znalců. V procesu viktimizace má význam také případný vztah mezi pachatelem a obětí.²⁰¹ Oběti sexuálních deliktů se často bojí trestný čin ohlásit a je pro ně velice nepříjemné o činu hovořit. Proto je nezbytně nutné, aby s nimi bylo zacházeno jak ze strany jejich okolí, tak ze strany OČTŘ s největší ohleduplností a šetrností, a aby jim byla včas poskytnuta adekvátní pomoc. Na snížení rizika vzniku sekundární újmy myslí zákon o obětech trestných činů i trestní řád. ZOTČ výslovně zakotvuje v §17-§22 právo oběti na ochranu před druhotnou újmou a rovněž upravuje určitá specifická oprávnění obětí sexuálních deliktů (zvláště zranitelných obětí), např. právo na bezplatnou odbornou pomoc (§5), právo na zabránění kontaktu s osobou, kterou oběť označila za pachatele, s osobou podezřelou, nebo s osobou, proti níž se trestní řízení vede (§17 odst. 2), právo být vyslechnut zvláště citlivě a s ohledem na konkrétní okolnosti, které oběť činí zvláště zranitelnou (§20 odst. 1), právo na provedení výslechu tak, aby nemusel být později opakován (§20 odst. 3), atd. (viz. kap. 1.3). I trestní řád obsahuje určité postupy ke zmírnění rizika vzniku sekundární viktimizace, např. předběžná opatření (§88b-§88o), způsob vedení výslechu (§101 odst. 2, odst. 3), opatření k utajení podoby i totožnosti svědka (§55 odst. 2), opatření k zajištění bezpečnosti nebo utajení totožnosti svědka v hlavním líčení (§209 odst. 1), aj. Hypotéza tedy je potvrzena.

Trestní řád také určitým způsobem reflektuje specifický přístup k obětem sexuálních deliktů, resp. k poškozeným, a to zakotvením některých práv poškozeného a určitými zvláštnostmi v procesním postupu řešení sexuálních trestných činů. Některá práva poškozeného jsou vymezena v §43 TR; podstatným je, dle mého názoru, právo poškozeného navrhnout, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost nahradit škodu či nemajetkovou újmu v penězích nebo vydat bezdůvodné obohacení. Judikatura Ústavního soudu, následující judikaturu ESLP, přiznává poškozeným, resp. obětem nyní již i sexuálních deliktů právo na účinné vyšetřování. Co se týče

²⁰¹ STAŇKOVÁ, Lenka, ŠČERBA, Filip, VICHLENDÁ, Milan. *Násilná kriminalita...*, s. 182

procesního postupu při řešení sexuálních deliktů, můžeme v TŘ nalézt určité zvláštnosti či specifika např. u podání vysvětlení či výslechu svědka-oběti (např. způsob kladení otázek, opatření k ochraně oběti, možnost provedení výslechu jako neodkladný či neopakovatelný úkon, aj.), u rekognice, konfrontace (nemožnost postavit poškozeného mladšího 18 let s obviněným v případě sexuálních deliktů), u znaleckých posudků (obory soudního lékařství, psychologie, psychiatrie a sexuologie), u prohlídky těla oběti či ohledání místa činu. I zde je hypotéza potvrzena.

Ohledně možnosti a vhodnosti použití prvků restorativní justice pro oběti sexuálních deliktů jsem toho názoru, že pozitiva převyšují a restorativní justice, resp. restorativní programy tak mohou oběti pomoci lépe dojít k uzdravení a vyrovnání se s následky trestného činu. Umožňuje lépe reagovat na potřeby oběti a poskytnout jí odpovědi na její otázky. Je ale třeba pečlivě vybírat případy vhodné k řešení tímto způsobem – základním předpokladem je souhlas oběti, a také souhlas pachatele; dále by se měla posuzovat také osobnost oběti a osobnost a poměry pachatele (např. proto, aby zde nebylo riziko zastrašování oběti ze strany pachatele, či účast pachatele jen z důvodu vidiny mírnějšího trestu). Bude třeba také pečlivě posuzovat okolnosti případu, povahu a závažnost činu a vztah mezi obětí a pachatelem. Důležitá je také vhodně zvolená doba provedení restorativního programu. Restorativní justice se zaměřuje na obnovu trestným činem narušených vztahů. Proto bude, dle mého názoru, užití prvků restorativní justice vhodné zejm. tam, kde mezi obětí a pachatelem existoval nějaký vztah (rodinný), který stojí za to, aby byl obnoven a napraven. V tomto případě jsem hypotézu potvrdila částečně – užití prvků restorativní justice nebude vhodné vždy, ale jen ve výše vymezených případech.

I aktuálně platný a účinný český trestní řád obsahuje jakési aspekty restorativní justice. Jedná se o tzv. odklony, představující odchylky od klasického trestního řízení, kam řadíme podmíněné zastavení trestního stíhání, narovnání, dohodu o vině a trestu, podmíněné odložení podání návrhu na potrestání a odstoupení od trestního stíhání (v případě provinění mladistvých). Odklony se primárně zaměřují na napravení narušených vztahů mezi pachatelem a obětí,²⁰² zejm. tím, že pachatel oběti nahradí škodu či nemajetkovou újmu způsobenou trestným činem či vydá bezdůvodné obohacení, příp. učiní jiná opatření k nápravě nebo např. složí peněžitou částku určenou státem na peněžitou pomoc obětem trestných činů. Zde jsem tedy hypotézu potvrdila.

Na základě výše uvedeného se domnívám, že aktuální právní úprava poskytuje dostatečně širokou škálu práv obětí a možnosti pro jejich uplatnění, nicméně právní úprava není komplexní a dostatečně nezohledňuje potřeby a pocity oběti. K tomu naopak může sloužit restorativní justice, zejm. mediace, nicméně trestní řád na takový postup v podstatě nemyslí, a proto v současné době není čteně využívána.

²⁰² JELÍNEK, Jiří. Trestní právo procesní..., s. 728

Seznam použitých zdrojů

Monografie a komentářová literatura

- BLATNÍKOVÁ, Šárka, FARIDOVÁ, Petra, ZEMAN, Petr. Násilná sexuální kriminalita – téma pro experty a veřejnost. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2014. 221 s.
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Forenzní psychologie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004. 431 s.
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Policejní psychologie. 3. vydání. Praha: Portál, 2006. 309 s.
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila, VITOUŠOVÁ, Petra a kol. Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů. Příručka pro pomáhající profese. Praha: Grada, 2007. 191 s.
- DIANIŠKA, Gustáv a kol. Kriminológia. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 352 s.
- GRIVNA, Tomáš, SCHEINOST, Miroslav, ZOUBKOVÁ, Ivana a kol. Kriminologie. 4. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. 536 s.
- HOLÁ, Lenka, HRNČÍŘÍKOVÁ, Miluše. Mimosoudní metody řešení sporů. Praha: Leges, 2017. 168 s.
- HOLÁ, Lenka, MALACKA, Michal a kol. Mediace a reflexe jejích aktuálních trendů. Praha: Leges, 2014. 416 s.
- JELÍNEK, Jiří. Trestní právo hmotné: Obecná část – Zvláštní část, 5. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1.2.2016. Praha: Leges, 2016. 976 s.
- JELÍNEK, Jiří. Trestní právo procesní, 4. vydání. Praha: Leges, 2016. 848 s.
- JELÍNEK, Jiří, GRIVNA, Tomáš a kol. Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu. Praha: Leges, 2012. 256 s.
- JELÍNEK, Jiří a kol. Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou. 2. doplněné a rozšířené vydání. Praha: Leges, 2014. 320 s.
- KONRÁD, Zdeněk, MUSIL, Jan, SUCHÁNEK, Jaroslav. Kriminalistika. 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2004. 608 s.
- KOVÁŘ, Petr a kol. Sexuální agrese. Praha: Maxdorf, 2009. 296 s.
- STAŇKOVÁ, Lenka, ŠČERBA, Filip, VICHLENDÁ, Milan. Násilná kriminalita. Praha: Leges, 2014. 264 s.
- STRÉMY, Tomáš, KURILOVSKÁ, Lucia, VRÁBLOVÁ, Miroslava. Restoratívna justícia. Praha: Leges, 2015. 344 s.
- ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní právo hmotné. 7. vydání. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. 1040 s.
- ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní zákoník II. Zvláštní část (§140-421). Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. 2150 s.

- ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍČKOVÁ, Lenka, DOUBRAVOVÁ, Dagmar. Probace a mediace. Možnosti řešení trestných činů. 1. vydání. Praha: Portál, 2010. 216 s.
- VÁLKOVÁ, Helena, KUČHTA, Josef, a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. 664 s.
- VELIKOVSKÁ, Martina. Psychologie obětí trestných činů. Praha: Grada Publishing a.s., 2016. 168 s.
- VIZINOVÁ, Daniela, PREISS, Daniel. Psychické trauma a jeho terapie. Praha: Portál, 1999. 160 s.
- ZEHR, Howard. Úvod do restorativní justice. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003. 48 s.

Právní předpisy

- Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů
- Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky
- Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících

Odborné časopisy

- BLATNÍKOVÁ, Šárka, FARIDOVÁ, Petra, ZEMAN, Petr. Kriminologický výzkum o sexuálním násilí v ČR: empirické poznatky o trestných činech a odsouzených pachatelích. Trestněprávní revue, 2017, č. 6., s. 145-151.
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Oběti znásilnění. Kriminalistika, 2002, roč. 35, č. 3, s. 197–205.
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila. VITOUŠOVÁ Markéta. Pomoc oběti trestného činu znásilnění. Diagnóza, 2010, č. 4, s. 32-34.

- MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. Restorativní justice v oblasti vězeňství: utopie nebo výzva? Časopis pro právní vědu a praxi. 2016, č. 1, s. 21-36.
- PTÁČEK, Radek, ČÍRTKOVÁ, Ludmila, ŽUKOV, Ilja. Rape traumata – klinické a forenzní souvislosti. Psychiatrie pro praxi, 2009, roč. 10, č. 6, s. 268–269.
- ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina, KRATOCHVÍL, Jan. Státní zastupitelství, institut dohledu a právo na účinné vyšetřování. Státní zastupitelství, 2015, roč. 13, č. 6, s. 7-14.
- ŠČERBA, Filip. Právo na účinné vyšetřování ve světle judikatury Ústavního soudu. Trestněprávní revue, 2016, č. 7-8, s. 157-163.

Příspěvky ve sborníku

- FIRSTOVÁ, Jana. Saturace potřeb obětí trestných činů v kontextu zákona o obětech v ČR. In: STRÉMY, Tomáš (ed.): Restoratívna justícia a systém alternatívnych trestov. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2017, s. 201-216.
- MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. Vztah restorativní justice k alternativním trestům aneb hledání podstaty restorativního konceptu. In: STRÉMY, Tomáš (ed.): Restoratívna justícia a systém alternatívnych trestov. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2017, s. 485-508.
- MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. Co potřebuje restorativní justice z trestněprávní perspektivy? Aneb hledání ideálního právního rámce. In: ŠČERBA, Filip. (ed). Kriminologické dny 2018. Sborník z VI. ročníku mezinárodní konference Kriminologické dny pořádaný ve dnech 18.–19.1.2018 Českou kriminologickou společností ve spolupráci s Právnickou fakultou Univerzity Palackého v Olomouci. 1. vydání. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, o.p.s., 2018, s. 345-360.
- STRÉMY, Tomáš. Teoreticko-metodologické východiská restoratívnej justície. In: STRÉMY, Tomáš (ed.): Restoratívna justícia a alternativne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014, s. 60-72.
- STRIGÁČOVÁ, Dominika. Princíp aktívnej participácie jako základný princíp restoratívnej justície. In: STRÉMY, Tomáš (ed.): Restoratívna justícia a alternativne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014, s. 146-166.
- SCHEINOST, Miroslav. Česká veřejnost a sankční politika. In STRÉMY, Tomáš (ed.): Restoratívna justícia a alternativne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014, s. 41-59.

- SZABOVÁ, Eva. Restoratívna justícia a poškodený vo vzťahu k trestnému konaniu. In: STRÉMY, Tomáš (ed.): Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2015, s. 173-192.
- TOMÁŠEK, Jan. Mediace z pohľadu kriminologického výzkumu. In STRÉMY, Tomáš (ed.): Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014, s. 432-447.

Judikatura

- Nález Ústavného soudu ze dne 18. 9. 2019, sp. zn. III. ÚS 3395/2010
- Nález Ústavného soudu ze dne 12. 8. 2014, sp. zn. I. ÚS 3196/12
- Nález Ústavného soudu ze dne 12. 7. 2011, sp. zn. IV. ÚS 569/11
- Nález Ústavného soudu ze dne 23. 2. 2015, sp. zn. I. ÚS 2852/14
- Nález Ústavného soudu ze dne 2. 3. 2015, sp. zn. I. ÚS 1565/14
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 24. 5. 2016 ve věci 36934/08 – I. C. proti Rumunsku
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 28. 5. 2015 ve věci č. 41107/10 – Y. proti Slovinsku
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 4. 12. 2013 ve věci 39272/98 – M. C. proti Bulharsku
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 10. 1. 2012 ve věci č. 42390/07 – B. proti Rumunsku
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 15. 5. 2012 ve věci č. 53519/07 – I. G. proti Moldavsku
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 21. 7. 2011 ve věci 44438/06 – Breukhoven proti České republice
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 18. 7. 2006 ve věci 1993/02 – Balšán proti České republice

Internetové zdroje

- VICHEREK, Roman. Oběti trestných činů a jejich práva [online]. epravo.cz, 26.11.2013 [cit. 25. září 2019]. Dostupné na <<https://www.epravo.cz/top/clanky/obeti-trestnych-cinu-a-jejich-prava-92945.html>>.
- Počet mediací mezi pachateli a oběťmi trestných činů klesá [online]. ceska-justice.cz, 19.10.2017 [cit. 4. října 2019]. Dostupné na <<https://www.ceska-justice.cz/2017/10/pocet-mediaci-pachateli-obetmi-trestnych-cinu-klesa/>>.
- Důsledky sexuálního násilí a zneužívání [online]. sancedetem.cz, 24.10.2017 [cit. 20. listopadu 2019]. Dostupné na <<https://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/rodina-v-problemove-situaci/rizikove-chovani-dospelého-k-diteti/sexuální-zneužívání-dítěte/dusledky-sexualniho-nasili-a-zneužívání.shtml>>.
- Mýty a fakta o sexuálním zneužívání dětí [online]. sancedetem.cz, 1.11.2012 [cit. 20. listopadu 2019]. Dostupné na <<https://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/clanky/myty-a-fakta-o-sexualnim-zneužívání-děti-63.html>>.
- Počet sexuálně zneužívaných dětí v České republice v letech 2000–2010 [online]. sancedetem.cz, 1.11.2012 [cit. 20. listopadu 2019]. Dostupné na <<https://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/clanky/pocet-sexualne-zneužívaných-děti-v-ceske-republice-v-letech-20002010-65.html>>.
- Trestní stíhání se souhlasem poškozené osoby blízké [online]. epravo.cz, 11.10.2017 [cit. 23. března 2020]. Dostupné na <<https://www.epravo.cz/top/clanky/trestni-stihani-se-souhlasem-poskozene-osoby-blizke-106466.html>>.
- Statistika kriminality [online]. policie.cz, [cit. 3. února 2020]. Dostupné na <<http://www.policie.cz/statistiky-kriminalita.aspx>>.
- Howard Zehr [online]. zehr-institute.org, [cit. 7. března 2020]. Dostupné na <<https://zehr-institute.org/staff/howard-zehr/>>.

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá oběťmi sexuálních trestných činů. První část práce se zaměřuje na definici oběti, typologii obětí, práva oběti, odlišnosti oběti od poškozeného, práva poškozeného vč. práva na účinné vyšetřování. Dále jsem uvedla viktimizaci oběti (dopady trestného činu na oběť, potřeby oběti) a specifika obětí sexuálních trestných činů (se zaměřením znásilnění a pohlavní zneužití). Pak jsem stručně popsala hlavu III. trestního zákoníku – Trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti. V souvislosti s tím jsem provedla statistiky zobrazující podíl sexuálních trestných činů vůči celkové kriminalitě a četnost znásilnění, pohlavního zneužití a ostatních sexuálních deliktů, a to v rozmezí let 2010 – 2019 v ČR. Poté jsem shrnula procesněprávní postupy při řešení sexuálních deliktů (podání vysvětlení a výslech svědka (oběti), konfrontaci, rekognici, odborná vyjádření a znalecké posudky, lékařské zprávy, prohlídku těla oběti a ohledání místa činu). Závěrem se práce zabývá možnostmi užití restorativní justice, pozitivy a negativy restorativních programů, vhodností uplatnění mediace a restorativními aspekty odklonů zakotvených v trestním řádu.

Abstract

The diploma thesis deals with the victims of sexual crimes. The first part is focused on the definition of the victim, types of victims, victims' rights, differences between victim and injured party in criminal proceedings, procedural rights of injured party and the right to the effective investigation. I've also mentioned victimization (the impacts of the crime on the victim, the needs of the victim) and the specifics of victims of sexual crimes (focusing on rape and sexual abuse). I have briefly described the Title III. of the Criminal Code - Crimes against human dignity in the sexual field. Then I've made statistics showing the proportion of sexual crimes to all crimes and the number of rape, sexual abuse and other sexual crimes between 2010 – 2019 in the Czech republic. Then I summarized procedures in dealing with sexual crimes (giving explanations and interrogation of witnesses (victims), confrontation, recognitions, expert opinions, medical reports, examination of the victim's body and investigation of the crime scene). Finally, the thesis deals with the possibilities of using restorative justice, positives and negatives of restorative programs, the suitability of mediation and restorative aspects of diversions contained in the Code of Criminal Procedure.

Klíčová slova

Oběť trestného činu, poškozený v trestním řízení, sexuální trestné činy, znásilnění, pohlavní zneužití, viktimizace, restorativní justice, mediace

Key words

Victim of crime, injured party in criminal proceedings, sexual crimes, rape, sexual abuse, victimization, restorative justice, mediation